

ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ
ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ
ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΟΦΕΡΡΗΣ

Ἐκ τῆς ἐποχῆς ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκε ἡ παραλλαγή τῆς Κρυπτοφέρρης τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἀπὸ τὸν E. Legrand¹ ἡ ἔρευνα ἀφιέρωσε μικρὴ σχετικὰ προσοχὴ στὰ προβλήματα τοῦ κειμένου ποὺ παρουσιάζει ἡ παραλλαγή αὐτή. Αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός πρῶτον ὅτι τὸ χειρόγραφο τῆς Κρυπτοφέρρης ἦταν τὸ καλύτερα σωζόμενο, εὐκόλο στὴν ἀνάγνωσι καὶ γενικὰ χωρὶς πολλὰ ἐρμηνευτικὰ δυσκολίες καὶ δεύτερον γιὰτὶ μόλις ἀνακαλύφθηκε τὸ χφ τὸ 1879 ἀπὸ τὸν Jos. Mueller καὶ κυρίως μόλις πρωτοδημοσιεύτηκαν ἀποσπάσματά του ἀπὸ τὸν Σπ. Λάμπρο², τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν στράφηκε περισσότερο σὲ προβλήματα περιεχομένου, ἱστορικῆς τοποθετήσεως, συνθέσεως, χρονολογήσεως κτλ.

Ὁ δεύτερος ἐκδότης τῆς παραλλαγῆς τῆς Κρυπτοφέρρης, Π. Καλονάρος³, μὴ διαθέτοντας φωτογραφία τοῦ χφ, βάσισε τὴ δική του ἔκδοσι ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὴν ἔκδοσι Legrand, ἀλλὰ ἐπιχείρησε πολλὰ διορθώσεις. Γιὰ τρίτη φορὰ ἐξέδωκε τὴν ἴδια παραλλαγή ὁ J. Mavrogordato⁴, ποὺ ἀνατύπωσε τὴν ἔκδοσι Legrand, χωρὶς νὰ συγκρίνη, ὅπως φαίνεται, παρὰ σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις, τίς γραφὰς τοῦ χφ⁵ καὶ χωρὶς νὰ λάβη ὑπόψιν τοῦ καθόλου τὴν ἔκδοσι Καλονάρου. Ὁ Mavrogordato, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα εἰσαγωγή του, πρόσθεσε στὴ νέα αὐτὴ ἔκδοσι ἓνα δεύτερο ὑπόμνημα μὲ ἐρμηνευ-

1. Les exploits de Basile Digénis Acritas, épopée byzantine publiée d'après le Ms. de Grottaferrata par E. LEGRAND, Παρίσι 1892 [Bibliothèque Grecque Vulgaire VI] (ἐπανέκδ. 1902).

2. Στὴν εἰσαγωγή του τῆς Collection de Romans Grecs, Παρίσι 1880, σ. XC κ.έ.

3. Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας. Τὰ ἔμμετρα κείμενα Ἀθηνῶν, Κρυπτοφέρρης καὶ Ἐσχοριᾶλ, τόμ. 1-2, Ἀθήναι (1942). Οἱ παραπομπὲς στὶς παραλλαγὰς Ἀνδρου - Ἀθηνῶν καὶ Ἐσχοριᾶλ θὰ γίνωνται στὴν ἔκδοσι αὐτή. Οἱ παραπομπὲς στὴν παραλλαγή Τραπεζούντας θὰ γίνωνται στὴν ἐκδ. K. SATHAS - E. LEGRAND. Les exploits de Digénis Akritas, épopée, byzantine de dixième siècle ... d'après le manuscrit unique de Trébizonde Παρίσι 1875.

4. Digenes Akrites, edited with an Introduction, Translation and Commentary, Oxford 1956 (ἐπανέκδ. 1963).

5. Βλ. ἐπίσης καὶ τὴ νέα ἔκδοσι ἀποσπασμάτων, κυρίως τῆς παραλλ. Κρυπτ. ἀπὸ τὸν Λ. ΠΟΛΙΤΗ, Ποιητικὴ Ἀνθολογία Α', Πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀλωση, Ἀθήνα 1967. Ὁ Λ. Πολίτης ἐκδίδει μὲ βάση τὸ χφ, ἐπιχειρεῖ μάλιστα καὶ πολλὰ διορθώσεις.

τικές κυρίως παρατηρήσεις, κι εκεί προτείνει πολλές διορθώσεις, που δὲν τις εἰσάγει ὅμως στὸ κείμενο.

Κατὰ καιροὺς ἔχουν γίνεи ἀρκετὲς μεμονωμένες διορθώσεις καὶ ἐρμηνευτικές προσπάθειες¹ στὸ κείμενο τῆς παραλλαγῆς Κρυπτοφέρρης, συχνὰ σὲ συνδυασμὸ μὲ τις ἄλλες παραλλαγές ἢ μὲ ἄλλα κείμενα· ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἔκδοση Μavrogordato, κυρίως μὲ τις βιβλιοκρισίες ποὺ ἀκολούθησαν², δόθηκε μιὰ ὠθηση στὸ πεδίο αὐτὸ τῆς ἔρευνας. Ἡ ἐργασία μάλιστα τοῦ Ἄγ. Τσοπανάκη³ δείχνει πόσο συντηρητικὴ ἀπέναντι στὸ χφ στάθηκε ἡ ἔκδοση τοῦ Μavrogordato. Ἐτσι παραμένει ἡ ἀνάγκη νὰ γίνῃ μιὰ καινούρια ἔκδοση, καὶ θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο νὰ γίνῃ γρήγορα πραγματικότητῃ ἡ εἴδηση ὅτι τὸ Βυζαντινολογικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Βιέννης, ὅπου ἐτοιμάζεται ἓνα λεξικὸ ὅλων τῶν παραλλαγῶν τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα⁴, πρόκειται νὰ κάμῃ ἔκδοση τῶν σημαντικότερων χειρογράφων, καὶ μάλιστα μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ μπορῆ ὁ ἀναγνώστης νὰ κάμῃ σύγκριση τῶν παράλληλων χωρίων τῶν παραλλαγῶν.

Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς μελέτης μου γιὰ τὴ γλώσσα τῆς παραλλαγῆς τῆς Κρυπτοφέρρης, ποὺ ἡ πορεία της προϋπέθετε ἓνα φιλολογικὰ ἀποκαταστημένο κείμενο, προσπάθησα, κοντὰ στὶς διαπιστώσεις λαθασμένων ἀναγνώσεων τοῦ Legrand, νὰ ἐπιχειρήσω καὶ μερικὲς διορθώσεις, ποὺ τις συγκεντρῶνω στὸ ἄρθρο μου αὐτό⁵. Οἱ παραπομπὲς γίνονται στὴν ἔκδοση Μavrogordato (L=Legrand, M=Mavrogordato).

I, 31 χφ, LM εἰς ἄκρος. Ἡ διόρθωση τοῦ Καλονάρου εἰς ἄκρον ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸν στ. IV 798 ἐκρούοντο εἰς ἄκρον.

1. Π. ΚΑΡΟΛΙΑΝΗΣ, Σημειώσεις κριτικά, ἱστορικά καὶ τοπογραφικά, εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ἑλληνικὸν ἔπος. Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπ. Ἀθ. 1905-1906, (Ἀθῆναι 1906), 188-246. Στ. ΚΥΡΙΑΚΙΑΝΗΣ, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθῆναι 1926. [Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 45]. Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Κριτικά καὶ ἐρμηνευτικά παρατηρήσεις εἰς τὰς διασκευὰς τῆς Ἀκριτῆδος (ἄρχισε στὸ περιοδ. Πνεῦμα 4, 1944, 44 κ.έ.). Ν.Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗ, Μεσαιωνικά καὶ Νεοελληνικά, Ἀθηνᾶ 51 (1941/46) 15-54.

2. Κ. ΔΑΓΚΙΤΣΗΣ, Παρατηρήσεις σὲ μιὰ νέα ἔκδοση ἐνὸς ἀκριτικοῦ κειμένου, Ἑλληνικά 16 (1958-59) 226-230. Στ. ΚΥΡΙΑΚΙΑΝΗΣ, BZ 50 (1957) 140 κ.έ. καὶ Ἑλληνικά 14 (1956) 542-559. K.J.H. JENKINS, JHS 77 (1957) 369 κ.έ. A.J.A. SYRKIN, Viz. Vrem. 12 (1957) 340-347. R. HENRY, L' Antiqu. Class. 26 (1956) 579 κ.έ.

3. Ἑρμηνευτικά καὶ διορθωτικά στὸ κείμενο τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, Ἑλληνικά 17 (1960) 75-94. Βλ. καὶ P. KARLIN-HAYTER, Byzantion 34 (1964) 676.

4. Βλ. E. TRAPP, Specimen eines Lexikons zum Akritas-Epos, J.Ö.B. 13 (1964) 13-27.

5. Πολλὲς ἀπὸ τις προτεινόμενες διορθώσεις καὶ ἐρμηνεῖες στὸ πρῶτο καὶ στὸ τέταρτο βιβλίον τῆς Κρυπτ. ὀφείλονται σὲ ὑποδείξεις συναδέλφων κατὰ τὴ διάρκεια ἐνὸς φροντιστηρίου μὲ θέμα τὸν Διγενῆ, ποὺ ἔγινε τὸ 1966-67 μὲ τὸν καθηγ. κ. Α. Πολίτη. Τὰ χωρία ποὺ συζητήθηκαν σ' ἐκεῖνο τὸ φροντιστήριον θὰ σημειώνωνται κάθε φορὰ μὲ ἀστερίσκο.

I, 38 χφ, LM εἶπερ ἄν τις εἰδὼν αὐτὸν εἰκόνη εἰκέναι. Ὁ στίχος εἶναι ἀκατανόητος. Μὲ τὴ διόρθωση τοῦ εἶπερ σὲ *εἶπεν αἴρεται ἡ δυσκολία.

I, 45 χφ, LM Διλεβίτας¹, I, 47 Γουλαβίους. Οἱ εὐστοχες παρατηρήσεις τοῦ Grégoire² καθιστοῦν ἀντονόητη τὴ διόρθωση: Διλεμίτας καὶ Γουλαμίους. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν στ. I, 155 Διλεμίτης.

I, 79 χφ, LM εἰ δ' οὖν, θανοῦσαν ὄψεσθε μητέραν ὑπὲρ τέκνου. Ἡ διόρθωση *εἰ δ' οὖ, δίνει νόημα στὸ στίχο· εἶναι δηλαδὴ ἐλλιπὴς ὑποθετικὸς λόγος: ἄν δὲν κάνατε αὐτὸ ποῦ σᾶς παραγγέλνω, θὰ δῆτε κτλ.

I, 86 χφ, LM αῦθις. Ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἄν. 80) θεωρεῖ τὸ αῦθις ὡς ἐσφαλμένον ἀρχαϊσμό καὶ διορθώνει εὐθύς, ὅπως ἤδη καὶ ὁ Καλονάρος. Αῦθις ὅμως συναντοῦμε συχνὰ στὴν Κρυπτ. (IV 334, VI 223, VI 587), ἐπομένως ἡ λέξις εἶναι γνωστὴ στὸν γραφέα³. Ἡ σημασία τοῦ αῦθις=εὐθύς ἀπαντᾷ καὶ ἀλλοῦ, π.χ. Βαρθολομαῖος Ἐδεσσαῖος, P.G. 104, 1424D. Ἔτσι, νομίζω πὼς ἡ διόρθωση περιττεύει.

I, 134-135 χφ, LM «Μὴ ὄλωσ», λέγων, «ἀδελφέ, φωναὶ καταπτοήσουνη, / μικρόν τι δειλιάσωσι, πληγαὶ σὲ ἐκφοβήσουνη». Ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἄν. 81) προτείνει νὰ γράψουμε στὸ πρῶτο ἡμιστίχιο⁴ τοῦ στ. 135: μὴ κρότοι..., καὶ παραπέμπει στὶς παραλλαγές Ἄνδρ. 322 καὶ Ἐσκορ. 1 κρότοι καί..., ὑποθέτοντας ἀκουστικὴ φθορὰ ἀπὸ μέρος τῆς Κρυπτ. Ὡστόσο ἡ διόρθωση αὐτὴ, ποῦ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται πολὺ πειστικὴ, δὲν νομίζω πὼς εἶναι ἀπαραίτητη. Τὸ μικρόν ὡς ἐπίρρημα τὸ συναντοῦμε ξανά στὴν Κρυπτ. III, 117 μικρόν περ καὶ ὠρχήσατο, καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ τι I, 293 καὶ μικρόν τι καυχήσομαι. (Πρβ. καὶ I, 247 μικράν τινα παραμυθίαν). Ἡ ἐρμηνεῖα δὲν παρουσιάζει, νομίζω, δυσκολίες: νὰ μὴ σὲ πτοήσουνη καθόλου οἱ φωνές, νὰ μὴ σὲ τρομάξουν οὔτε τόσο δά, νὰ μὴ σὲ ἐκφοβήσουνη τὰ πλήγματα. Ἐξάλλου ἡ ἀποψη τοῦ Τσοπανάκη: αἰεῖναι φανερό ὅτι ὁ στ. τῆς Κρυπτοφέρρης ἔχει πρότυπο τοὺς ἀντίστοιχους τῆς Ἄνδρου καὶ Ἐσκοριάλ), νομίζω ὅτι δὲν ἀποδεικνύεται. Μᾶλλον τὸ ἀντίθετο εἶναι πιθανότερο. Τὸ μὴ λείπει καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς παραλλαγές, καὶ εἶναι πιὸ πιθανὸ ἀπὸ ἓνα μικρόν τι νὰ γίνῃ μὴ κρότοι > καὶ κρότοι > κρότοι καί..., παρὰ ἀπὸ ἓνα καὶ κρότοι > μικρόν τι. Τὸ μικρόν τι εἶναι ἡ lectio difficilior καὶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ κρατηθῇ.

1. Βλ. καὶ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, Ἑλληνικά, ἐνθ. ἄν. 555.

2. H. GRÉGOIRE, L'épopée byz. et ses rapports avec l'épopée turque et l'épopée romane, Bull. de la cl. d. lettr. et sciens. mor. et polit. de l'Acad. de Belgique 5. Série, 17 (1932) 463-493.

3. Πρβ. καὶ τὶς παρατηρήσεις τῆς KARLIN-HAYTER ἐνθ. ἄν. 679, ἡ ὁποία γιὰ τὸν ἴδιο λόγο δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Τσοπανάκη ὅτι πρόκειται γιὰ «ἐσφαλμένον ἀρχαϊσμό».

4. Γιὰ τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο τοῦ στ. 135 ὁ Μ. γράφει: awkward and probably corrupt.

I, 138 *χφ νεότητος μὴ φεῖσαι σε*. 'Ο L διαβάζει λανθασμένα *σύ*. "Έτσι παρέβλεψε τὴ δυσκολία ποὺ παρουσιάζεται στὸ σημεῖο αὐτό. "Ίσως θὰ πρέπει νὰ διορθώσουμε: *σῆς*, ποὺ θὰ τόνιζε τὴν ἀντίθεση *νεότητος σῆς καὶ μητρὸς κατάραν*.

I, 151 *χφ ἔπαιξε*. 'Ο L διαβάζει λανθασμένα *ἔπαιξε*. 'Ως διόρθωση ὁμως τὸ *ἔπαιξε* εἶναι σωστὸ σὲ ἀναλογία μὲ τοὺς ἀορίστους τοῦ στ. 150 *ἐπελάλησεν, ἐξῆλθε*. 'Αντίθετα, στὸν στ. 166 πρέπει νὰ διατηρήσουμε τὴ γραφὴ τοῦ *χφ ἔπαιξε*.

I, 171 *χφ 'Ο δ' ἀμυράς τερόπόμενος καθώσπερ ἐπηγγείλω*, (172 *παρευθὺς ἐπελάλησεν...*). 'Ο L διορθώνει: *καθώσπερ ἐπεγέλα καὶ παραπέμπει* στὴν "Ανδρ. 353: *χαρούμενος ἐγέλα*, διόρθωση ποὺ δὲν εἶναι πολὺ ἱκανοποιητικὴ. "Ίσως πρέπει νὰ διορθώσουμε: *καθώσπερ ἐπηγγέλη* (πρβ. καὶ Κρυπτ. III, 189), ποὺ θὰ ἔδινε τὸ ἐξῆς νόημα¹ στὸ στίχο: ὁ ἀμυράς, μόλις δόθηκε τὸ σύνθημα, ἐπιλάλησε μὲ χαρὰ καὶ βγήκε στὸ πεδίο τῆς μάχης.

I, 186 *χφ, L ἔκστασιν*. 'Ο M γράφει: probably a mistake for *ἔνστασιν*, ἀποψη ποὺ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα χωρία: "Ανδρ. 367 *ἐνστατικῶς*, Κρυπτ. VI 234 *ἐνστάτου πολέμου*, VI 747 *ἐνστατικῶς*. "Ἐνστασιν ἀντὶ ἔκστασιν πρέπει νὰ γράψουμε καὶ στὸ IV 457, ὅπως ἡ "Ανδρ. 1895 *ἐπαινώ σου τὴν ἔνστασιν...* (βλ. καὶ παρατήρηση Τσοπαν. ἔνθ.ἀν. 84-85).

I, 227 *χφ βαπτισμένας, L βαπτομένας*. βλ. καὶ παρατήρ. Κυριακίδη, 'Ελληνικά 14 (1956) 550, ποὺ προτείνει ὡς διόρθωση τὸ *βαπτισμένας*.

I, 243 *χφ διὰ τὴν ἀχρειοσύνην* (244 *ἤρετίσω τὸν θάνατον...*) 'Ο L διορθώνει *παρὰ τὴν ἀχρειοσύνην κατὰ* "Ανδρ. 462 καὶ Τρ. 27 *παρὰ ἀτίμως ζῆσαι*. "Αλλὰ ὁ δεῦτερος ὅρος τῆς συγκρίσεως μπορεῖ νὰ ἐκφραστῇ ἐπίσης καὶ μὲ τὸ *διὰ*, πρβ. I, 76 *ζωὴν μὴ προτιμήσητε διὰ τὴν ἀδελφὴν σας*, ἄρα δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀλλάξουμε τὴ γραφὴ τοῦ *χφ*.

I, 269 *χφ, LM ἐξ ὧν ὅλοι τυγχάνομεν μετὰ τῆς αὐταδέλφης*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ τὴ γενιὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς κόρης (στ. 265-269) καί, ὕστερα ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα τους, ἀναφέρονται οἱ ὑπόλοιποι συγγενεῖς (στ. 268): *στρατηγοὶ μὲν οὖν δώδεκα ἐξαδελφοὶ καὶ θεῖοι*. Νομίζω πὼς πρέπει νὰ διορθώσουμε τὸν στ. 269 σὲ: *ἐξ οὗν ὅλοι τυγχάνομεν...*, ὑπόθεση ποὺ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸν στ. Τρ. 67 *Πέντε ἀδελφούς ἐγέννησεν ἡ μήτηρ μας οὐς βλέπεις*, (68) *μίαν εἶχαμεν ἀδελφὴν...*².

I, 270 *χφ, LM ὁ πατήρ μας ἐξόριστος διὰ τινὰ μωρίαν*. "Ίσως θὰ μπορούσαμε νὰ διορθώσουμε * *διὰ τὴν τιμωρίαν*³, ποὺ θὰ ἔδινε καλύτερο νόημα σὲ σχέ-

1. 'Επαγγέλλω καὶ ἐπαγγέλλομαι=ποιῶ γνωστὸν διὰ τοῦ κήρυκος. βλ. λεξ.

2. Οἱ ἄλλες παραλλαγές ξέρον τὸν ἀριθμὸ ἐξι, ἀλλὰ ἐκεῖ πρόκειται γιὰ ἐξαδέλφους. "Ανδρ. 494 *δώδεκα θεῖους εἶχαμεν καὶ ἐξαδέλφους ἐξι*, καὶ "Εσκ. 139 *δώδεκα θεῖους εἶχαμεν καὶ ἐξι ἐξαδέλφους*.

3. Μὲ τὴν παράδοση τῆς Κρυπτ. *μωρίαν* συμφωνοῦν καὶ ἡ Τρ. 60 καὶ ἡ "Ανδρ. 495:

ση καὶ μετὸν ἐπόμενον στίχο 271 ἦν αὐτῶ προεξένησάν τινες τῶν συκοφάντων.

I, 288 χφ, L οἷτινες μετ' ἀνέθρεψαν εἰς τὸ εὖ μετὰ πόθου. Ὁ Μ προτείνει νὰ γράψουμε εἰς *Μωαμὲτ τὴν πίστιν*. Ὁ Κυριακίδης¹ θεωρεῖ ἐπίσης πιθανὴ τὴ διόρθωση τοῦ Σάθα στὴν Τρ. 81 εἰς *Μωαμὲτ τοῦ πόθου*. (Τὸ χφ τῆς Τρ. παραδίδει εἰς *ἀμετμὲ τοῦ πόθου*). Ἴσως θὰ μπορούσε νὰ γράψῃ κανεὶς μετ' ἀπλὴ μεταγραφῆ: εἰς *Μεαμὲτ τὸν πόθον*, ὅπως δὴποτε πιθανὸς τρόπος προφορᾶς τοῦ *Μωάμεθ*.

I, 293 Ταραγμένη ἢ σειρὰ τῶν στίχων. Ἡ φυσικὴ σειρὰ εἶναι: 291, 293, 292.

I, 322 χφ, LM ποιῶντες μετὰ θρηῶν. Ἀσφαλῶς θὰ πρέπη νὰ διορθώσουμε: *ποιῶντες μέγα θρηῶν*. Πρβ. καὶ Τρ. 114 καὶ Ἄνδρ. 552 *θρηῶν ποιῶντες μέγα*.

I, 333 χφ, L *αἰχμάλωτα ἀναλύουσι*. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Μ, ποὺ προτείνει: might be translated «break down prisons, break up armies», ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ.ἀν. 81) διορθώνει σέ: *αἰχμάλωτα ἀναρρύνουσι, καὶ παραπέμπει* στὴν Ἄνδρ. 565 *πῶς αἰχμαλώτους ῥύεται, καθὼς καὶ στὴν Κρυπτ. I, 78 εἰς ἀνάρρυσιν ταύτης, III, 65 ἐρρῶσθητε, IV, 1034 ῥύεσθαι*. Τὸ λάθος τὸ ἐξηγεῖ ὡς γραφικὴ πρόληψις τοῦ καταλόου τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου. Τὴ διόρθωση ἐνισχύει, νομίζω, καὶ τὸ χωρίο Κρυπτ. II, 18, ποὺ ἀναφέρεται ἀκριβῶς στὸ συζητούμενον ἀπὸ τὸν Τσοπανάκη χωρίο: *καὶ θυγατέραν τὴν ἐμὴν ἐρρῶσω ἐκ θανάτου*.

II, 28 χφ *χαίροντες ἄμφω τῆς ὁδοῦ ἤρχοντο μετὰ μόχθου*. Ὁ L γράφει: Ἄμφω il serait peut-être préférable de substituer ἄμα que donne le ms. de Trébizonde (v. 159) et celui d'Andros (v. 597). Ἀλλὰ τὸ ἄμφω ἐδῶ ἔχει τὴ σημασία: καὶ τὰ δυὸ μέρη. Ὅτι ἡ λέξις ἄμφω, ὅπως καὶ ἀμφοτέρω, ἔχει χάσει τὴ στενὴν σημασίαν της «καὶ οἱ δύο», φαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς ἐξῆς ἀνάλογες περιπτώσεις: Κρυπτ. I, 205=πάντες, II, 197=τῶν δύο μερῶν, II, 244=καὶ τὰ δύο μέρη, ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφή, IV, 177=καὶ οἱ τρεῖς, IV, 213=πάντες, IV, 895=οἱ γονεῖς τοῦ Διγενῆ καὶ οἱ γονεῖς τῆς κόρης.

II, 69 χφ *πρωτοστάτορας*. Ὁ L διορθώνει *πρωτοστράτορας*. Ἀλλὰ πρβ. καὶ IV 375 ὅπου τὸ χφ παραδίδει πάλι *πρωτοστάτορας*. Ἄρα δὲν πρόκειται γιὰ λάθος, ἀλλὰ γιὰ ἰδιοτυπία τῆς παραλλαγῆς. Αὕτη εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ Τσοπανάκη (ἔνθ.ἀν. 92) ποὺ ἐξηγεῖ τὸ φαινόμενον ὡς ἀνομοίωσις.

διὰ τινος μορίας. Αὐτὸ ὥστόσο δὲν νομίζω πῶς μᾶς ἐπιβάλλει νὰ διατηρήσουμε τὴ γραφὴν τῶν χφφ. Τὸ λάθος μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ προγενέστερα χειρόγραφα. Τὸ Ἑσκ. ἀκολουθεῖ ἄλλη παράδοσις: 140 διὰ *μούρτη* καὶ διὰ *φουσσάτα*. Ὁ HESSELING, Le roman de Digénis Akri. d'après le ms de Madrid, Λαογραφία 3 (1912) 542, συνδέει τὴ λέξιν μετὰ τὸ μούλον tumultus =ἐπανάστασις.

1. Παρατηρήσεις, ἐ.ἀ. σελ. 11, ὑποσ. 1.

II, 84 χφ, L *Εἰ μὴ παρέλθης γὰρ ταχὺ καὶ ἔλθης εἰς Συρίαν*. Ὁ Μ προτείνει νὰ διορθώσουμε: *εἰ μὴ προσέλθης* ὡς συνώνυμο μὲ τὸ *ἔλθης*. Ἄλλὰ μὲ τὸ *παρέλθης* τονίζεται ὅπωςδήποτε ἡ ἀποχώρηση τοῦ ἀμιρά ἀπὸ τὴ Ρωμανία: ἂν δὲν φύγῃς γρήγορα (ἀπὸ ἐκεῖ) καὶ ἔρθῃς στὴ Συρία...

II, 108 χφ, LM *ζῆλος ἀνήφθη εἰς αὐτὸν εἰ περιλάβον ἄλλους*. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 82) προτείνει νὰ διορθώσουμε *ἄλλοι*, δηλαδή μὴπως πάρχουν τὰ παιδιά καὶ τὶς γυναῖκες τοῦ ζένοι ἄντρες. Νομίζω πὼς ἡ διόρθωση δὲν χρειάζεται. Τὸ *ζῆλος ἀνήφθη* πρέπει μᾶλλον νὰ τὸ ἐξηγήσουμε: τοῦ ἄναψε ἡ ζήλεια μὴπως ἀγκαλιάσουν οἱ γυναῖκες τοῦ ζένους ἄντρες. Ἄν ἐπρόκειτο γιὰ *ἄλλοι*, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ πῶς ἔντονα τὸ ἀντικείμενο; Ἡ ζήλεια ποὺ αἰσθάνθηκε ζαφνικὰ ὁ ἀμιράς σχολιάζεται (ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν διασκευαστῆ) στ. 109-111. Οἱ παραλλαγές Tr. 239 καὶ Ἄνδρ. 689 διστάζουν νὰ ἀποδώσουν στὸν ἐρωτευμένο μὲ τὴ Ρωμιά ἀμιρά ζήλεια γιὰ τὶς προηγούμενες γυναῖκες του, καὶ γράφουν: *πὼς μέλλουσι παραλαβεῖν ἄλλοι τὰ τέκνα τούτου*. Καὶ μάλιστα ἐπεκτείνουν τὸ πρᾶγμα Tr. 240 (Ἄνδρ. 690) *καὶ πόλεις καὶ τὰς χώρας του*. Ἔτσι ἡ παρέμβαση τοῦ σχολίου τοῦ διασκευαστῆ στὴν Tr. (241-244) καὶ Ἄνδρ. (691-693), ποὺ εἶναι σχεδὸν κατὰ λέξη τὸ ἴδιο μὲ τῆς Κρυπτ., ἀποβαίνει χωρὶς νόημα. Γιὰ τὴ χρῆση τοῦ *περιλαμβάνω* = ἀγκαλιάζω πρβ. καὶ Κρυπτ. II, 273 *καὶ Θεὸς ἀποδώσει σοι, εἰ περιλάβῃς ἄλλην*, ὅπου καὶ ἐκφράζεται ὁ δικαιολογημένος φόβος τῆς κόρης μὴπως ζαναγυρίσῃ ὁ ἀμιράς στὶς παλιές του γυναῖκες.

II, 112 χφ, LM *καὶ ἴστατο διαπορῶν, θέλων τι διαπρᾶξαι*. Νομίζω ὅτι ὁ στίχος γίνεται σαφέστερος ἂν γράψουμε *τί θέλων διαπρᾶξαι* καὶ στεκόταν καὶ ἀποροῦσε τί νὰ κάνῃ. (Tr. 244 καὶ Ἄνδρ. 694 *καὶ ἴστατο κατανοῶν τί ἄρα διαπράξει*). Γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ μέλλοντος μὲ *θέλω* + ἀπρμφ. βλ. ἐπίσης Κρυπτ. II, 11, 23, IV 98, 752, VI 264.

II, 186 χφ *σοὺς ἀδελφούς ἠνάγκασας*. Ὁ L διαβάζει *λανθασμένα τοὺς ἀδελφούς ἠνάγκασας*. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 82) προτείνει νὰ διορθώσουμε κατὰ Tr. 353 καὶ Ἄνδρ. 804 *σοὺς ἀδελφούς ἀνήγγειλας*, γιὰ τὴ θεωρεῖ τὴν πολλαπλὴ ἐπανάληψη τοῦ *ἠνάγκασας* ὑπερβολικὴ (182 *κατηνάγκασα*, 183 *ἠνάγκασας*). Νομίζω πὼς ἡ διόρθωση δὲν εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ ἐπανάληψη μάλιστα εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸ ὕφος τοῦ χωρίου αὐτοῦ, πρβ. καὶ παρακάτω 195 *καταναγκάσουν*. (Θὰ κρατήσουμε φυσικὰ τὸ *σοὺς ἀδελφούς*).

II, 276-277 χφ *ἢ ἀθετήσω... ἢ θλίψω*. Ὁ L προτείνει νὰ γράψουμε *εἰ...εἰ*. Ἄλλὰ ὅτι πρόκειται γιὰ διάζευξη καὶ ὄχι γιὰ τριμελῆ ὑποθετικὸ λόγο φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο χωρίο τῆς Tr. 447 *εἰ τοῦτο πράξω... 448 καὶ ἀθετήσω... 449 ἢ θλίψω*.

II, 280 χφ *στερπνά*, L *τερπνά*. Ὁ Καλονάρος διατηρεῖ τὴ γραφὴ τοῦ χφ, ἐπηρεασμένος μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἀνάλογο στίχο τοῦ Ἑσκ. 481 *στερπνά γλυκειά*

ἐφιλήσασιν, πού τὸ ἐξηγεῖ «σφικτά». Ὡς πρὸς τὴν ἔτυμολογία τῆς λέξης δὲν συμφωνεῖ οὔτε μὲ τὸν Hesseling¹, πού τὴν παράγει ἀπὸ τὸ στρουφνός, οὔτε μὲ τὸν Ξανθουδίδη², πού τὴν παράγει ἀπὸ τὸ τερπνός. Εἶναι πάντως πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ λέξεις στερπνός καὶ στρεφνός ἔχουν μεταξὺ τους σχέση, ἴσως μάλιστα τὸ στρεφνὰ τοῦ Ἑσκ. νὰ προέρχεται ἀπὸ παρεξήγηση τῆς Κρυπτ. Πάντως στὸ κείμενο τῆς Κρυπτ. πρέπει ὁπωσδήποτε ν' ἀφήσουμε τὴ γραφὴ τοῦ χφ, ἔστω καὶ ἂν ἡ σημασία τῆς λέξης στερπνὰ παραμένῃ σκοτεινὴ³.

III, 48 χφ, L κάμπους τοὺς φοβερούς, 49 βουνοὺς τοὺς φοβερούς, 50 καὶ τὴν Ραχὰβ θεάσομαι. Ὁ Τσοπανάκης (ἐθν. ἂν. 83) διαπιστώνει ἐφθαρμένη παράδοση καὶ προτείνει νὰ γράψουμε κατὰ Ἄνδρ. 938 κάμπους τοὺς ξηρούς. Γιὰ τὸ θεάσομαι (γρ. θεάσωμαι) προτείνει νὰ γράψουμε κατὰ Ἄνδρ. 939 καὶ τὴν Ραχὰβ νὰ φθάσωμεν, γιατί τὸ θεάσομαι ἐπαναλαμβάνεται ἀμέσως πρὶο κάτω Κρυπτ. III, 53. Παρόλο πού οἱ ἐπαναλήψεις δὲν εἶναι ἀσυνήθιστες στὴν Κρυπτ. (βλ. καὶ στ. 49 τὰς δεινὰς κλεισούρας), φαίνεται πὼς ἐδῶ παραγίνεται τὸ κακό. Οὐσιαστικὰ ὅμως δὲν πρόκειται γιὰ λάθη ἢ παρανοήσεις, ἀλλὰ γιὰ ὄχι πολὺ ἐπιτυχημένους ἐκφράσεις, καὶ σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις νομίζω πὼς οἱ διορθώσεις δὲν εἶναι ἀπαραίτητες (πρβ. καὶ II, 182-195).

III, 65 χφ, LM οὐ πολλάκις ἐρρῶσθητε δι' ἐμὲ ἐκ κινδύνων. Ὁ Καλονάρος: οὐ πολλάκις ἐρρῶσθητε δι' ἐμοῦ ἐκ κινδύνων; Ἔτσι συνδέεται ὁ στίχος καλύτερα μὲ τὴ συνέχεια. Ὡστόσο ἡ διόρθωση δι' ἐμοῦ ἀντὶ δι' ἐμὲ δὲν χρειάζεται. Ἡ χρῆση τῆς διὰ μὲ αἰτιατικὴ στὴ θέση ποιητικοῦ αἰτίου εἶναι βέβαια μοναδικὴ στὴν Κρυπτ. ἐδῶ, ἀλλὰ ἡ σύνταξη τῆς διὰ μὲ διάφορες πτώσεις, γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν διάφορες σχέσεις, συχρή.

IV, 4 χφ, LM εὐθὺς, ὁ Καλονάρος διορθώνει αὐθις, κατὰ Τρ. 770 (Ἄνδρ. 1302 πάλιν). Νομίζω πὼς ἡ διόρθωση δὲν εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί εὐθὺς σημαίνει ἀμέσως, ἀμέσως μετὰ, πού μπορεῖ νὰ σταθῇ κι ἐδῶ. Ἐξάλλου σύγχυση μεταξὺ εὐθὺς καὶ αὐθις παρατηρεῖται κι' ἄλλοῦ στὴν Κρυπτ. (βλ. καὶ παρατήρηση στὸν στ. I, 86).

IV, 16 χφ προσδοκᾶν, L προσδοκᾶ. Κατὰ τὴ γνώμη μου πρέπει νὰ κρατή-

1. Le roman, 554.

2. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ, Διγενὴς Ἀκρίτας κατὰ τὸ χειρόγραφον Ἑσκιωριάλ, Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (Ἡράκλειον 1913) 523-572 (551 κ.έ.).

3. Πιθανὸν ἡ λέξη νὰ ἔχη συγγένεια μὲ τὸ στέρφνιον πού παραδίδει ὁ Ἡσύχιος=σληρός, στερρεός. Τὸ στρεφνὰ ἀπαντᾷ στὴν ἴδια σημασία (καὶ στὴν ἴδια φράση) καὶ στὴν Ἑσκ. 915 στρεφνὰ γλυκειὰ ἐφιλήσασιν. Ἡ Κρυπτ. στὸ ἀνάλογο χωρίο IV 588 ἔχει: καὶ κατεφιλήσαν τερπνῶς. Ἐπίσης Ἑσκ. 1594 στρεφνὰ γλυκέα μὲ ἐπερίλαβε. Ἡ Τρ. στὸ ἀνάλογο χωρίο 2656 ἔχει: ταύτην φιλῶ ἀπλήστως.

σουμε τὸ ἀπαρέμφατο, γιατί ἡ πρόταση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κατατολμᾶ τοῦ στίχου 11, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ἀπαρέμφατα ἐφίκεσθαι, μὴδ' ὄλως πτοεῖσθαι (12). Οἱ στ. 13-15 μοῦ φαίνονται παρέμβλητοι, καὶ θὰ μπορούσαν νὰ μποῦν σὲ παρένθεση, ὅποτε θὰ γινόταν πιὸ φανερὴ ἡ ἐξάρτηση τοῦ προσδοκᾶν ἀπὸ τὸ κατατολμᾶ.

IV, 41 *χφ* *χώρας τοῦ Ἡρακλέος*, L *χώραν τοῦ Ἡρακλέος*. Ὡστόσο ὁ στίχος φαίνεται ἀντίστοιχος πρὸς τὸν I,50 τὰ μέρη δὲ καταλαβὼν *χώρας τοῦ Ἡρακλέος*, ἄρα πρέπει νὰ θεωρήσουμε τὸ *χώρας* ὡς γενικὴ καὶ νὰ μὴ βάλουμε κόμμα μετὰ τὸ *ἐκούρσευσε*.

IV, 44 *χφ*, L *θαυμαστόν*. Ὁ M προτείνει γιὰ μετρικούς λόγους *θαυμάσιον*, πού δὲν εἶναι σωστό. Ἐξάλλου βλ. καὶ στ. 60 *θαυμαστούς*, καὶ 62 *θαυμαστόν*.

IV, 85 *χφ* *ἠβησεκστος*. Ὁ L διορθώνει ἢ *βίσεξτος* (δύο φορές ἐξ) ¹. Σύμφωνα μὲ τὴν πολὺ πετυχημένη πρόταση τοῦ συναδέλφου I. Χασιώτη ² πρέπει νὰ διορθώσουμε: *ἠβης ἐκτός*, πού δίνει τέλειο νόημα. Ἡ χρῆση αὐτὴ τῆς πρόθεσης ἐκτός ἐπανέρχεται λίγο παρακάτω IV, 90 *λόγου ἐκτός*. Ἐξάλλου ἡ ἀποψη ὅτι ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία τοῦ Διγενῆ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸν στ. IV, 89 *ὅταν ... ἀνῆρ τέλειος φθάσης*.

IV, 108 Ὁ L γράφει: *ἄρσεν καὶ θῆλυ ὑπήρχασιν ἀρκοπούλια δύο*. Χωρὶς στίξη μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ τὸ *ἀρκοπούλια* ὡς ἐπεξήγηση, ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀρκοῦδες ἦταν τέσσερις, δύο οἱ γονεῖς καὶ δύο τὰ μικρά τους, πρέπει νὰ βάλουμε κόμμα ἀνάμεσα στὸ *ὑπήρχασιν καὶ ἀρκοπούλια* (ἔτσι καὶ ὁ Πολίτης). Ὁ M προτείνει *ὑπίρχασιν καὶ ...*

IV, 120 *χφ* *εἶχε δὲ δύναμιν πολλήν, ἀκολουθὸν τὸ τάχος*. Ὁ L προτείνει *ἀκόλουθον ἢ ἀκολουθοῦν*, τὸ δεύτερο υἱοθετεῖ καὶ ὁ Καλονάρος. Ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἀν. 90) προτείνει *ἀκολουθόντα*, «ὅπου μᾶς ὀδηγεῖ ὁ τονισμός», ἀποκαθιστώντας ἔτσι μετοχὴ ἄκλιτη. Νομίζω πὼς πρέπει νὰ γράψουμε *ἀκόλουθον*, δηλαδὴ *εἶχε πολλὴ δύναμη καὶ ἀνάλογη ταχύτητα*. Πρβ. καὶ VII, 170 *λυγίσματα ἀκόλουθα κρούσμασι τῆς κιθάρας*, ὅπου τὸ *ἀκόλουθα* ἔχει τὴν ἴδια σημασία ὅπως ἐδῶ.

IV, 137 Τὸ *χφ* παρέχει *ἀπεσφονδύλισέ το καὶ πᾶνω στὸ ἀπε-: ἐξε-*. Ἐξεσφονδύλισε γράφουν ὁ L καὶ ὁ Πολίτης. Ἀλλὰ καὶ ἡ Tr. 908 παραδίνει *ἀπεσφονδύλισεν*, πού ἐνισχύει τὴν ἀρχικὴ γραφὴ τῆς Κρυπτ.

IV, 157 *χφ*, L *Θεοτόκε*, τὸ *θέαμα δ βλέπομεν εἰς τὸν νέον*. Ὁ Πολίτης

1. Ὁ M παρατηρεῖ τὴν παράλογη αὐτὴ ἐπανάληψη (δωδεκάχρονος ἢ βίσεξτος) καὶ υποθέτει ὅτι ὁ διασκευαστὴς εἶχε ὑπόψη τοῦ ἑνα κείμενο ὅπου ὁ Διγενὴς βαφτίστηκε *ἐξαετῆς* (ὅπως στὴν Tr. 830), δηλαδὴ ἐξὶ χρόνων βαφτίστηκε καὶ δύο φορές ἐξὶ βγῆκε στὸν πόλεμο.

2. Διατυπώθηκε στὸ φροντιστήριο γιὰ τὸν Διγενὴ καὶ ἐγίνε δεκτὴ ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη. Ὁ Τσοπανάκης (ἐ.ἀ. 92) κατὰ ἀνάλογο φαίνεται νὰ υποπετεύθηκε καὶ προτείνει νὰ κρατήσουμε στὸ κείμενο τὴ γραφὴ τοῦ *χφ* *βίσεκστος* (γρ. *βήσεκστος*).

γράφει¹ *τί θέαμα βλέπομεν...*, γραφή που εξομαλύνει τήν έκφραση και τὸ μέτρο, χωρίς ὥστόσο νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ γραφή τοῦ χφ.

IV, 161 χφ, L *ὡς δὲ ταῦτα ἐλέγασιν ὁ πατήρ καὶ οἱ θεῖοι*. Ἄλλὰ στὸ κυνήγι πῆρε μέρος μόνο ἕνας θεῖος τοῦ Διγενῆ, ὁ Κωνσταντῖνος. Μήπως πρέπει νὰ διορθώσουμε: *ὁ θεῖος*; Βλ. καὶ Ἑσκ. 785 *Καὶ συντυχαίνοντα ὁ θεῖος του καὶ ὁ πατήρ του*. Ἐπίσης Κρυπτ. IV, 190.

IV, 193 χφ *σὴν ἔμνοστον ἡλικίαν*, μετὰ τὸ σ διορθωμένο σὲ τ. Νομίζω ὅμως πὼς πρέπει νὰ γράψουμε *σὴν ἔμν. ἡλ.*, γιατί ἐδῶ χρειάζεται νὰ τονιστῇ. Πρβ. 193-194 *κάλλος τὸ σὸν καὶ 195 τὰς σὰς ἀνδραγαθίας*. Ἐπίσης Τρ. 967 *τὸ κάλλος σου καὶ τὴν σὴν ἡλικίαν*.

IV, 253 χφ, L *μόσχος εἰς τὸ ἀνάβλεμμα ὄλος μεμυρισμένος*. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 83) προτείνει *μεμυρισμένος* ("Ἄνδρ. 1565 *ὄλος μεμετροημένος*), δημιουργώντας ἔτσι τέσσερις ἐνότητες: *ὠραῖος εἰς ὄρασι, τερπνὸς εἰς συντυχίαν, μόσχος εἰς τὸ ἀνάβλεμμα, ὄλος μεμυρισμένος*. Ἄλλὰ ὅσο καὶ ἂν ἡ σκέψη αὐτὴ εἶναι ἐλκυστικὴ, τὸ ἐπίθετο *μεμυρισμένος* πρέπει νὰ κρατηθῇ, φυσικὰ με ἐνεργητικὴ σημασία: «μυρωδάτος». Ἡ χρῆση τῆς μετοχῆς μετὰ τὴν σημασία αὐτὴ στὴν Κρυπτ. εἶναι συχνή: IV, 434 *μῆλον μεμυρισμένον*, IV, 766 *ρόδον μεμυρισμένον*, VI, 830 καὶ VIII, 91 *φῶς μου μεμυρισμένον*.

IV, μετὰ τὸν στ. 253 ὁ Μ ὑποθέτει χάσμα καὶ συμπληρώνει μετὰ χωρία τῆς Τρ. (1028-1078, "Ἄνδρ. 1617-1643, Τρ. 1079-1108), ὅπου περιγράφεται ἡ συνάντηση τοῦ Διγενῆ μετὰ τὸν Φιλοπαπποῦ καὶ τοὺς ἀπελάτες. Τὸ ἐπεισόδιο ὅμως αὐτὸ δὲν ταιριάζει καθόλου στὴ δομὴ τῆς Κρυπτ.² γιατί ὅταν ὁ Διγενὴς στὸ ἕκτο βιβλίον (στ. 120 κ.έ.) συναντᾷ τοὺς ἀπελάτες καὶ τὸν Φιλοπαπποῦ, τοὺς βλέπει γιὰ πρώτη φορά. Ἐξάλλου τὸ ἐπεισόδιο φαίνεται παρέμβλητο καὶ στὴν παραλλ. Τρ. (στ. 1016 κ.έ.). Ἐκεῖ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Διγενὴς πῆρε τοὺς ἀγούρους του, πῆγε γιὰ κυνήγι, κι ἀφοῦ κυνήγησαν, γυρνώντας στὸ σπίτι εἶδαν στὸ δρόμο τὸ παλάτι τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ διήγηση αὐτὴ εἶναι ἀνάλογη μετὰ τὴν Κρυπτ. IV, 254 κ.έ., ὅπου ἀρχίζει ἡ διήγηση τῆς συνάντησης μετὰ τὴν κόρη τοῦ στρατηγοῦ. Ἐπίσης στὴν Τρ. ἀκολουθεῖ καὶ τὸ ἐξῆς περίεργο: Ὁ Διγενὴς, μὴν ξέροντας τίνος εἶναι τὸ παλάτι, ρωτᾷ τὸν πατέρα τῆς κόρης, πού παρουσιάζεται ὡς οἰκέτης (Τρ. 1145) καὶ τοῦ ἀπαντᾷεὶ στὰ ἐρωτήματά του, καὶ ὄχι ὅπως στὴν Κρυπτ., ὅπου ὁ Διγενὴς ρωτᾷ τὸν δικό του τὸν πατέρα (IV 287 κ.έ.). Δηλαδή ἡ Τρ. παραμένει πιστὴ στὴν παράδοσή της (στ. 1106 κ.έ.), ὅπου ὁ Διγενὴς πηγαίνει στὸ κυνήγι χωρίς τὸν πατέρα του. Ἡ διήγηση τῆς Κρυπτ. εἶναι πιὸ φυσικὴ καὶ ἀβίαστη. Ἐνδιαφέρον εἶναι ἐπίσης ὅτι στὸ χφ ὁ στ. 254 ἀρχίζει μετὰ κεφαλαῖο γράμμα, σὰν νὰ θέλῃ ὁ γράφεας νὰ τονίσῃ ἀλλαγὴ παραγράφου. Ἴσως

1. Ἡ πρόταση εἶχε γίνῃ ἤδη στὸ φροντιστήριο.

2. Βλ. καὶ ΔΑΓΚΙΤΣΗΣ, ἔνθ. ἀν. 230.

παρ' ὅλ' αὐτὰ νὰ ὑπάρχη κενὸ στήν Κρυπτοφ. μετὰ τὸν στ. 253, ἀλλὰ ὅπως δὴ ποτε χωρὶς βασικῆς παραλήψεις. Γενικὰ ἡ συμπλήρωση μὲ χωρία ἄλλων παραλλαγῶν εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου, εἰδικὰ στὸν Διγενῆ, ἄρκετὰ αὐθαίρετη.

IV, 278 *χφ ἐπᾶραι*, L *ἀπᾶραι*. 'Ο L δὲν τὸ συνταύτισε ἔτσι μὲ τὸ νεοελληνικὸ *ἐπαίρω-παίρωνω*, ποὺ δίνει θαυμάσια νόημα στὸ χωρίο: "Ἦθελε βέβαια νὰ σηκώση τὰ μάτια της ἀπὸ τὸν νέο, ἀλλά...

IV, 320. Στὸ τέλος τοῦ στίχου πρέπει νὰ στίξουμε μὲ δυὸ τελεῖες, γιατί ὁ ἐπόμενος στίχος εἶναι ὁ (εὐθύς) λόγος ποὺ πρέπει νὰ μεταφέρῃ ἢ βγάγια τῆς κόρης στὸν Διγενῆ.

IV, 328 *χφ*, L *καὶ φυλάττου*, *νεότερε*, δι' ἐμοῦ *κινδυνεύσης*. 'Ο Δαγκίτσης¹ διορθώνει: *μὴ δι' ἐμοῦ κινδυνεύσης*, καὶ ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ.ἀν. 84): *δι' ἐμοῦ μὴ κινδυνεύσης*, γιατί θεωροῦν καὶ οἱ δύο ἀναγκαῖα τὴν ἄρνηση. 'Ο Καλονάρος διατηρεῖ, σωστὰ κατὰ τὴν γνώμη μου, τὴ γραφὴ τοῦ *χφ*. 'Η ἄρνηση δὲν εἶναι ἀπαραίτητη, ἂν ἐρμηνεύσουμε: *πρόσεχε*, *νέε μου*, θὰ διακινδυνεύσης ἐξ αἰτίας μου. 'Εξἄλλου καὶ ὁ ἐπόμενος στίχος εἶναι χωρὶς ἄρνηση: *καὶ στερηθῆς νεότητος...*

IV, 394 *χφ ὑπὲρ δὲ τὴν μ' ἐβάσκανε*, *μὴ μὲ τὴν καταρᾶσαι*, L *εἴπερ δὲ τις μ' ἐβάσκανε...* 'Ο Καλονάρος: *εἴπερ δὲ τὴν...* 'Αλλὰ ἡ διόρθωση δὲν μοῦ φαίνεται ἀπαραίτητη, γιατί τὸ *ὑπὲρ* ἐδῶ ἔχει τὴ σημασία ὡς *πρός*, πρβ. καὶ IV, 750 *ὑπὲρ δὲ τοῦ ὑποστραφῆν*, οὐ *μὴ σὲ παρακούσω*. Τὸ νόημα τοῦ στίχου εἶναι: ὅσο *γι'* αὐτὴν ποὺ *μ'* ἐβάσκανε, *μὴ* μοῦ τὴν καταριέσαι. 'Ο Διγενῆς δηλαδὴ παραδέχεται ἔμμεσα ὅτι κάποιος τὸν μάγεψε, μὲ μεταφορικὴ φυσικὰ σημασία, καὶ τὴ δικαιολογεῖ ἀμέσως, στ. 395 *τὴν μηδὲν ἀδικήσαντα ἐγὼ γὰρ ὑγιαίνω*. 'Ο Κυριακίδης² συγκρίνει μὲ τὸν στ. Τρ. 1228-29 *οὔτε δὲ τις μ' ἐβάσκανε*, *μὴ μάτην καταρᾶσαι* | *τὸν μήπω ἀδικήσαντα*, *ἐγὼ γὰρ ὑγιαίνω*, καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἡ Τρ. εἶναι πιὸ συνεπῆς στὴν ἐξέλιξη: δηλαδὴ μὲ τὴν ἀπόλυτη ἄρνηση τοῦ Διγενῆ νὰ παραδεχτῆ ὅτι κάτι συμβαίνει, διατηρεῖται ἡ ἀπόλυτη μυστικότητα γιὰ τὴν ἐπιχείρηση ποὺ ἔχει στὸν νοῦ του, πράγμα ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο προδίνεται στὴν Κρυπτ. μὲ τὸν στ. 394. 'Εξἄλλου θεωρεῖ πιθανὴ παρανόηση τοῦ *μὴ μάτην καταρᾶσαι* τῆς Τρ. ἀπὸ τὸν διασκευαστὴ τῆς Κρυπτ. σὲ *μὴ μὲ τὴν καταρᾶσαι*. 'Ανεξάρτητα ἀπὸ τὸν γραμματικὸ τύπο, ποὺ εἶναι πιθανός, πρέπει νὰ διαπιστώσουμε ὅτι οὔτε στὴν Τρ. ὑπάρχει ἀπόλυτη ἄρνηση, παρὰ ἔμμεση κατάφαση: *μὴ μάτην καταρᾶσαι* ~ *τὸν μήπω ἀδικήσαντα* ὑπάρχει κάποιος, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀδικήσει, *μὴ* τὸν καταριέσαι μάταια. 'Η μυστικότητα ἀφορᾷ, νομίζω, τὸ πολὺ πολὺ τὰ σχέδια ἀπαγωγῆς καὶ ὄχι τὸν ἔρωτα τοῦ Διγενῆ, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ τραγουδᾷ κατόπιν, ἔστω καὶ ψιθυριστὰ (Κρυπτ. IV 401-404) τὴν ἀγάπη του. 'Ετσι ἡ ἄποψη ὅτι ἡ Κρυπτ. παίρνει τὸ στίχο ἀπὸ τὴν Τρ., παρα-

1. 'Ενθ. ἀν. 228.

2. 'Ο Διγενῆς 'Ακρίτας, 84 κ.έ.

νοώντας τον, ἄρα ὅτι ἐδῶ ἔχουμε ἐξάρτηση τῆς Κρυπτ. ἀπὸ τὴν Τρ., δὲν νομίζω ὅτι εἶναι πειστική.

IV, 460 Μετὰ τὸ οὐδ' ὄλως πρέπει νὰ στίξουμε μὲ τελεία, γιατί ὁ στίχος ἀνήκει νοηματικὰ στὰ προηγούμενα. Ἡ μετοχή γινώσκουσα εἶναι σὲ ρηματική χρήση, φαινόμενο συχνὸ καὶ στὴν Κρυπτ. καὶ σὲ ἄλλα μεσαιωνικὰ κείμενα.

IV, 491 χφ, L ἀλλ' οὐδενὶ τὸ σύνολον ἠρκέσθη ὁ πατήρ μου. Ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἀν. 85) προτείνει νὰ διορθώσουμε: ἠρέσθη, ἀπ' ὅπου τὸ ἠγάπησ' τῆς Ἄνδρ. 1932, πού μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ὡς παρερμηνεία τοῦ ἠρέσθη, ἐπειδὴ θεωρήθηκε ὡς ἠράσθη. Σὲ ὑποσημείωση παρατηρεῖ ἀκόμη ὅτι καὶ τὸ ἠρκέσθη θὰ μπορούσε νὰ διατηρηθῆ στὸ κείμενο, ἂν γινόταν νὰ τοῦ ἀποδοθῆ μιὰ ἀνάλογη σημασία πρὸς τὸ στρέγω, τὸ ὁποῖο στὰ βόρεια ἰδιώματα σημαίνει «παραδέχομαι, συμφωνῶ». Ἀλλὰ καὶ χωρὶς αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, τὸ ἠρκέσθη μπορούμε νὰ τὸ κρατήσουμε στὸ κείμενο, στὴ σημασία: εἶμαι εὐχαριστημένος, ἱκανοποιημένος (βλ. λεξ.). Τὸ ἠγάπησ' τῆς Ἄνδρου μπορεῖ ἐπίσης νὰ προέρχεται κατευθεῖαν ἀπὸ τὸ ἠρκέσθη: μὲ κανέναν δὲν ἔμεινε ἱκανοποιημένος ὁ πατέρας μου, κανέναν δὲν ἀγάπησε.

IV, 509 χφ ἀναίσχυντον με ποίησε, LM ἀναίσχυντόν με ποιήσας. Προφανῶς λανθασμένη ἀνάγνωση. Μετὰ τὸ ἐποίησε πρέπει νὰ θέσουμε τελεία. Ὁ ἀκόλουθος στ. 510 εἰς σὲ καὶ μόνον... συνάπτεται μὲ τὸν στ. 511 πειθομαι. Γιὰ τὴ συνίζηση πού ἀπαιτεῖ τὸ μέτρο στὸ μ' ἐποίησε πρβ. Κρυπτ. IV, 298 τοὺς μὲν ἀπεκεφάλισεν, τοὺς δὲ τυφλοὺς ἐποίησεν.

IV, 530 χφ, L ἀλλ' ἔστιν ὄλος ἀναιδῆς καὶ δοῦλος τῆς φιλίας. Γρ. ὄλως ἀναιδῆς, πού εἶναι καὶ νοηματικὰ καλύτερο καὶ ἔχει τὸ ἀντίστοιχο στὸν στ. 346 ἀλλ' ἔστιν ὄλως ἀναιδῆς...

IV, 567-568 χφ πόθος γὰρ ὁμως ἀκραφνῆς, ἀγάπη σου ἢ βεβαία | προτιμότεραν ἔπεισε σὴ καλλίστη ἀγάπη. Ὁ L ἐκδίδει σὴ καλλίστη ἀγάπη ὡς ἀντικείμενο τοῦ ἔπεισε. Ὁ M παρατηρεῖ ὅτι τὸ χωρίο εἶναι ἀκατανόητο καὶ προτείνει: σὴν καλλίστην ἀγάπην. Ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἀν. 85) διορθώνει πολὺ εὐστοχα τὸ ἔπεισε σὲ ἔπεισε (=ἐποίησε). Ἐπίσης διορθώνει τὸ προτιμότεραν σὲ προθυμότεραν: ἡ δική σου ἀγάπη μ' ἔκανε πιὸ πρόθυμη. Ἴσως ὁμως τὸ νόημα θὰ ἦταν σαφέστερο, ἂν γράφαμε: *προτιμότεραν ἔπεισε σὴν καλλίστην ἀγάπην. Δηλαδή: ὁ ἀκραφνῆς σου πόθος καὶ ἡ σταθερὴ σου ἀγάπη ἔκανε τὴν ἀγάπη μου γιὰ σένα προτιμότερη (ἀπὸ τὴν ἀγάπη μου γιὰ τοὺς γονεῖς, τ' ἀδέρφια κτλ.). Πρβ. ἐπίσης VIII 102-103 ταῦτα δὲ ἔνεκα τῆς σῆς ἀγάπης ἐπιούμενην | ἧς οὐ τὸν κόσμον, οὐ τὸ ζῆν εἶχον προτιμητέον. Ἡ λέξη προτιμητέον ἐδῶ μᾶς ἐμποδίζει, νομίζω, νὰ ἀλλάξουμε τὸ προτιμότεραν τοῦ χφ στὸν στ. IV, 568.

IV, 677 χφ ὁ στρατός σου ἦτον χωρικὸς τοῦ κρούειν καὶ μὴ λαμβάνειν¹.

1. Γιὰ τὴν ἔκφραση κρούω καὶ λαμβάνω βλ. τὴν ἐργασία τοῦ P. JERNSTEDT, *Mittelgriechisches und Zakonisches*, BNJ 3 (1922) 81-89. Ὁ Jernstedt ἀναφέρεται καὶ

‘Ο Λ ὀβελίζει τὸ μῆ, χωρὶς λόγου, νομίζω. Τὸ νόημα τοῦ χωρίου εἶναι: ἦταν ἄπειρος, δὲν ἤξερε νὰ χτυπᾶ, χωρὶς νὰ δέχεται χτυπήματα.

IV, 893 χφ, LM Προϊκός δὲ τὰ συμβόλαια τῆ ἐξῆς πληρωθέντα,

894 τὰ ἐν αὐτοῖς ἀδύνατον κατ’ ἔπος ἐξιέναι

895 ἄπερ δὲ οὐ συνέθεντο ἀμφοτέροισι τέκνοις

.....

897 μὴ λέξαι ἐξ ὀνόματος ἀπρεπέστατον ἔστιν.

Ἀπὸ τὸν στ. 895 τὸ χωρίο γίνεται ἀκατανόητο ἐξ αἰτίας τοῦ οὐ. Ἄν διορθώσουμε σὲ οὐν νομίζω πὼς αἴρονται οἱ δυσκολίες: Τὰ τῆς προίκας εἶναι ἀδύνατο νὰ κατονομαστοῦν, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ συγκέντρωσαν ὡς δῶρα γιὰ τὰ παιδιά θὰ ἦταν ἀπρεπέστατο νὰ μὴν τὰ ἀναφέρουμε ὀνομαστικά.

IV, 905 χφ ἀβασγίτας. ‘Ο Λ διαβάξει λαυθασμένα Ἀβασγίας. (Πρβ. ἀραβίτης, Ἀραβία).

IV, 923 χφ, L καββάδην τε χρυσοφνῆ ὄπισθεν γρούπους ἔχων. ‘Ο Καλονάρος, διορθώνει: καββάδην τε χρυσοφνές... Τῆ λέξη καβάδι ὁ Λάμπρος¹ τὴν παράγει ἀπὸ τὸ περσικὸ *caftan*, «un habit de guerre» (βλ. καὶ Προδρομικὰ IV, 12α). ‘Ο καββάδης, ἀρσ., ἀπκντᾶ στὸν Τζέτζη, Χιλιὰδ. 12, 972², στὴν ἴδια σημασία. Στὸ δικό μας χωρίο πρέπει, νομίζω, νὰ κρατήσουμε τὸ ἀρσ. γένος, ποὺ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο χρυσοφνῆ, καὶ νὰ γράψουμε ἐπίσης ἔχων: καββάδην τε χρυσοφνῆ ὄπισθεν γρούπους ἔχων. Ἡ ἀσυμφωνία στὴν πτώση ἀνάμεσα στὸ οὐσιαστικὸ καὶ στὴ μετοχὴ ποὺ τὸ προσδιορίζει, εἶναι συχνὴ στὴν Κρυπτ. (π.χ. II, 140-1 ἔβλεπον φάλκωνα διώκων περιστέρων, IV 1060-1 ὄπισθεν τὸν ἐγύρισε ... λακτίζων, στροινιάζων, εικάζων, ἐνν. τὸν ἵππον). Ἀντίθετα δὲν ἔχω σημειώσει στὴν Κρυπτ.³ περίπτωση ἀσυμφωνίας στὴν πτώση ἀνάμεσα σὲ οὐσιαστικὸ καὶ ἐπίθετο (π.χ. καββάδην χρυσοφνῆ).

IV, 942 χφ, L οἱ τούτου γυναικαδελφοὶ ἐπισκέπτοντες σφόδρα | οἱ ταῖς αὐτῶν κανχώμενοι αἰεὶ ἀνδραγαθίαις. ‘Ο Τσοπανάκης (ἐνθ. ἀν. 86) διορθώνει τὸ ἐπισκέπτοντες σὲ ἐπισκώπτοντες καὶ ἀποδίδει τὸ δύσκολο αὐτὸ χωρίο ὡς

στὸ στίχο αὐτὸν τῆς Κρυπτ., καθὼς καὶ στοὺς Τρ. 2165 καὶ Ἄνδρ. 3166, καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξῃ πὼς ἡ ἀρχικὴ ἔκφραση ἦταν δίδωμι καὶ λαμβάνω πληγὰς, πρβ. Προδρομ. II, 85 καὶ Γλυκᾶς, Στίχοι οὐς ἔγραψεν... (ἐκδ. Τσολάκη, Θεσ/νίκη 1959) στ. 252 καὶ 298. Ὡστόσο ἡ ἀπόψή του (σελ. 85) ὅτι ἡ ἔκφραση δοῦναι καὶ λαβεῖν ἔχει τὴν ἴδια σημασία, δὲν εὐσταθεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου. Δοῦναι καὶ λαβεῖν σημαίνει «ἔχω δοσοληψίες» (zu tun haben) καὶ ὄχι «ἔχω φασαρίες» (zu schaffen machen).

1. Coll. de romans grecs, στὸ λεξικόγιο. Ἡ λέξη ἀπαντᾶ στὴ διασκευὴ τῆς Ὁξφόρδης, στ. 2917 καβάδ’ ἐφόρειεν εὐμορφο μαργαροκεντημένο.

2. Jo. Tzetzae, Chiliades, ed. Th. Kiessling, Λειψία 1826, XII, 792-793· ἔσθημα ἐννάλιον στρατιωτῶν τὸ εἶμα, | ὄπερ καβάδης λέγεται ἀπὸ Καβάδου Πέρσου.

3. Ἐκτὸς φυσικὰ ἀπὸ ἀρκετὲς ἀρσενικὲς καταλήξεις γιὰ θηλυκὰ ἐπίθετα, π.χ. φίλτατε, παγκάλλιστε κτλ. Ἀλλὰ αὐτὸ ἀποτελεῖ εἰδικὴ περίπτωση.

έξῆς: καυχόνταν οἱ ἴδιοι γιὰ τὶς ἀνδραγαθίες τους καὶ κοροΐδευαν τὸν Ἀκρίτα. Ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὐτὴ δὲν ταιριάζει μὲ τὰ προηγούμενα (στ. 936 κ.έ.). Ὁ πεθερὸς τοῦ Διγενῆ χαϊρόταν τὴν ἀνδρεία τοῦ γαμπροῦ του, ἡ πεθερὰ του τὴν ὁμορφιά του· καὶ οἱ γυναικάδελφοί του πρέπει νὰ χαίρονταν κι αὐτοὶ γιὰ κάποιον του χάρισμα, τὴ στιγμή μάλιστα ποὺ τοὺς εἶχε ἀποδείξει τὴν ἀνδρεία του (IV 665 κ.έ.). Ἐξἄλλου ὡς ἔνδειξη τῆς συμφιλιώσῃς τους οἱ γυναικάδελφοὶ τοῦ Διγενῆ τοῦ πρόσφεραν ἤδη καὶ δῶρα στὸ γάμο του IV 924 κ.έ.). Ὁ στ. 942 συμπληρώνεται νοηματικὰ ἀπὸ τὸν προηγούμενο 941 καὶ τὴν αὐτοῦ πανευπρεπῆ καὶ ξένην ἡλικίαν | οἱ τοῦτου γυναικαδελφοὶ ἐπισκέπτοντες σφόδρα (ἐννοεῖται ἔχαιρον). Τὸ ἐπισκέπτοντες¹ ἔχει ἐδῶ τὴ σημασία «ἐξετάζοντες προσεκτικὰ», «παρατηροῦντες» (βλ. λεξ. ἐπισκέπτομαι). Ὁ γραμματικὸς τύπος, μετοχὴ ἐνὸς ἀποθετικοῦ ρήματος σὲ ἐπιρρηματικὴ χρῆση στὴν ἐνεργητικὴ μορφή, εἶναι ἀνάλογος π.χ. μὲ τὸ ἐρχώντας, καθώντας, θυμώντας κτλ. (βλ. Γ. Χατζιδάκι ΜΝΕ τόμ. Β', Ἀθήνα 1907, 123). Οἱ ἀντίστοιχοι πρὸς τοὺς στ. Κρυπτ. IV 942-943 στίχοι λείπουν ἀπὸ τὶς ἄλλες παραλλαγές². Οἱ στ. Κρυπτ. IV 944 καὶ 948 εἶναι ἀσφαλῶς παρέμβλητοι.

V, 48 χφ, L τῆς ἐρημίας ὅπως με ... ἐλκύσης. Ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἀν. 86) προτείνει νὰ γράψουμε: ἐλκύσης=νὰ μὲ γλυτώσης· ἀλλὰ δὲν νομίζω πὼς ἡ διόρθωση εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰτὶ καὶ τὸ ἐλκύσης ἔχει μεταφορικὰ τὴν ἴδια σημασία: νὰ μὲ σύρης, νὰ μὲ τραβήξῃς ἀπὸ τὴν ἄθλια ἐρημιά. Ἐξἄλλου τὸ ρῆμα ἐπανέρχεται στὴν ἴδια σημασία καὶ λίγο παρακάτω, Κρυπτ. V 218 ἐξ αὐτοῦ ἐλκύσας καὶ θανάτου.

V, 50 χφ, L τὰ κατ' ἐμοῦ. Ὁ Καλονάρος διορθώνει: τὰ κατ' ἐμέ. Ἀλλὰ οἱ πτώσεις μὲ τὶς ὁποῖες συντάσσονται οἱ διάφορες προθέσεις δὲν ἀκολουθοῦν κανέναν ἀρχαῖο κανόνα στὴν Κρυπτ., γι' αὐτὸ νομίζω πὼς πρέπει νὰ διατηρήσουμε τὴ γραφὴ τοῦ χφ.

V, 57 χφ ὥστε ... νομίσας. Ὁ L διορθώνει νομίσαι. Ἀλλὰ συμπερασματικὸς προτάσεις μὲ μετοχὴ ἀντὶ γιὰ ρῆμα ἢ ἀπαρέμφατο εἶναι συχνὲς στὴν Κρυπτ. πρβ. IV 955 ὥστε ... βεβαιωθείς, IV 422 ὡς ἂν μὴ ἔχων ἰδεῖν κτλ.

V, 58 χφ τὴν φάραν, ὁ L λανθασμένα τὸν φάραν.

V, 104 χφ, LM καὶ τροφῆς μετασχόντες. Ὑποθέτω ὅτι ἐδῶ πρέπει νὰ διορθώσουμε: καὶ τροφῆς μετασχόντες, γιὰτὶ γιὰ τροφή μιᾶ ὁ ἀμέσως προη-

1. Ὁ M ἐρμηνεύει τὸ ἐπισκέπτοντες σφόδρα: «οἱ γυναικάδελφοὶ του τὸν ἐπισκέπτονταν συχνά», καὶ ὑποθέτει ὅτι ἴσως ἔχουν παραπέσει στίχοι, ὅπου ἐκφραζόταν ὁ θαυμασμὸς τῶν γυναικαδελφῶν γιὰ τὸ γαμπρὸ τους.

2. Ὡστόσο καὶ ἡ Ἄνδρ. 2286 - 2290 καὶ ἡ Τρ. 1425-1426 δίνουν τὸ ἴδιο νόημα: "Ὅλοι οἱ συγγενεῖς τους, ὁ ἀμφάς, ἡ μητέρα τοῦ Ἀκρίτη, οἱ ἀδελφοί, ὁ πεθερὸς καὶ ἡ πεθερὰ του καὶ ὄλη του ἡ γενιὰ «συνέχαιρον ὁμοίως».

γούμενος στ. 103 τροφῆς μεταλαμβάνοντες ὅτε καιρὸς ἐκάλει, ἐνῶ ὁ ἐπόμενος 105 ἐρώτων δὲ μυστήρια ἐρυθριῶ τοῦ λέγειν, ἐπεξηγεῖ τὴν τροφή τοῦ στ. 104.

V, 153 χφ ἀπέσπασα, ὁ L διαβάζει ἀνέσπασα. Γιὰ τὴν τελευταία λέξη τοῦ στίχου ἐν μέτρῳ ὁ L ἀμφιβάλλει ἀν τὴν διαβάζη σωστά. Κι ἐγὼ διαβάζω ἐν μέτρῳ. Ὁ Καλονάρος διορθώνει ἐν βίᾳ, κατὰ Ἄνδρ. 2648.

V, 263-265 χφ γνωστὸν δὲ πᾶσιν ἔφηνα καὶ παράνομον μάλα | καὶ τοῦτον παραδέδωκα πρὸς τοὺς ἐκεῖ μου φίλους, | ὡς ἀν διάγη μετ' αὐτῆς ἄχρῃς οὐ ὑποστρέψω. Ὁ L διορθώνει μετ' αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν φίλων μου, κατὰ Τρ. 1834. Ὁ M παρατηρεῖ ὅτι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἢ Τρ. μᾶς δίνει καλύτερο νόημα. Ἡ δυσκολία σ' αὐτὸ τὸ χωρίο τῆς Κρυπτ. προέρχεται, νομίζω, ἀπὸ τὸν στ. 263, πού δείχνει ὅτι ὁ Διγενὴς ἤξερε, ὅταν ἔσωσε τὸν παῖδα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Μουσούρ, ὅτι εἶχε φερθῆ παράνομα πρὸς τὴν κόρη τοῦ Ἀπλορράβδη καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸν ἄφησε νὰ φύγη, προτοῦ ἐπιστρέψῃ ὁ ἴδιος. Τόσο στὴν Τρ. ὅσο καὶ στὴν Ἄνδρ. δὲν ἀναφέρεται ἡ λέξη, κι ἔτσι φαίνεται καθαρὰ ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη συνάντησιν τοῦ Διγενῆ μετὸν παῖδα. Ὁ διασκευαστὴς τῆς Κρυπτ., προσπαθώντας νὰ ἐξηγήσῃ πιὸ καλά, γιὰτὶ ὁ ἀγαπητικὸς τῆς κόρης ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένῃ στὴ Χαλκουργία, νομίζει πῶς οἱ ἀναγνώστες ξέχασαν τὶς λεπτομέρειες ἢ τὶς ξεχνᾶ καὶ ὁ ἴδιος, καὶ παρουσιάζει τὸν Διγενὴ νὰ φεύγῃ, ἀφοῦ ἔσωσε τὸν νέο ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Μουσούρ, γιὰ νὰ πάῃ νὰ βρῆ τὴν ἀδικημένη καὶ νὰ τὴ φέρῃ πίσω. Ἔτσι γιὰ τὴν Κρυπτ. εἶναι σωστὴ ἢ γραφὴ τοῦ χφ μετ' αὐτῆς¹, γιὰτὶ ἀλλιῶς δὲν ἔχει συνέπεια ὁ εὐθὺς λόγος πού ἀκολουθεῖ ἀμέσως, στ. 266-7: *Εἰ δ' οὖν καὶ ταύτην ἐκβαλεῖν τὴν κόρην βουληθείης, | μὰ τὸν σωτήρα μου Χριστόν, πλεῖον ζωὴν οὐχ ἔξεις.*

VI, 33-34 χφ, L ἄνθος ῥόδον ἀοριφνὲς ὑπέφηνε τὰ χεῖλη, | ὀπηνίκα ταῖς κάλυξιν ἄρχεται ἀνατέλλειν. Ὁ Τσοπκνάκης (ἐνθ. ἀν. 87) προτείνει νὰ διορθώσουμε τὸ ἀνατέλλειν σὲ ἀναθάλλειν κατὰ Ἄνδρ. 2872 ἀναθάλλουσι. Λίγο περὶ πᾶν ἔχουμε (στ. 32) αἱ παρειαὶ ὡς εὐθαλλον ἐξανέτελλον (χφ ἐξανέτελλε) ῥόδον (τὰ μύγουλά της ῥόδιζαν ὅπως ἓνα φρέσκο τριαντάφυλλο). Ἄρα τὸ ρῆμα (ἐξ-) ἀνατέλλω δὲν εἶναι ἀπίθκνο γιὰ τὸ ῥόδο σὲ μεταφορικὴ σημασία: τὴ στιγμὴ πού τὸ ῥόδο ξεπροβάλλει (ὅπως ὁ ἥλιος) ἀπὸ τὸν κάλυκά του. Πρβ. καὶ τὴ γνωστὴ ἀντίστροφη μεταφορὰ: ῥόδισε ἢ ἀνατολή, καθὼς καὶ τὸ δημηρικό: ἢ ροδοδάκτυλος Ἡώς².

VI, 66 χφ ἐξ ἐκατέρων ἔπεμπον, ὁ L λαυθασμένα: ἔπεμπεν. Ἔπεμπον καὶ ἢ Τρ. 1943 καὶ Ἄνδρ. 2903.

1. Βλ. καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ M: μετ' αὐτῆς accords better with the two lines which follow; μετ' αὐτῶν better with the line which precedes κτλ.

2. Στὰ γερμανικά: Die Rose geht auf, die Sonne geht auf.

VI, 76 *χφ* και *ἀπάσας αἴρω ὁμοῦ*. 'Ο L λανθασμένα *αἴρω*. Πρβ. και Τρ. 1952 ("Ανδρ. 2912) *τὴν κεφαλὴν ἀπῆρα*.

VI, 153 *χφ* *πρίν ... παραδώσας*. 'Ο L διορθώνει: *πρίν ... παραδῶσαι*. 'Αλλά και ἐδῶ πρέπει νὰ διατηρήσουμε τὴ μετοχὴ στὴ θέση ἀπαρεμφάτου σὲ χρονικὴ πρόταση πού εἰσάγεται μὲ *πρίν*, φαινόμενο ἀνάλογο μὲ τὶς συμπερασματικὲς προτάσεις, ὅπου τὸ ἀπαρέμφατο μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθῆ μὲ μετοχὴ. Βλ. παρατήρηση γιὰ τὸν στ. V, 57.

VI, 198 *χφ*, L και *γνωσόμεθα πάντες*. 'Ο L διερωτᾶται στὸ κριτ. ὑπόμν. ἂν πρέπη νὰ γράψουμε και *γνωσόμεθα πάντως*¹, ὅπως στὸν στ. 191. 'Αλλά ἐδῶ χρειάζεται νὰ τονιστῆ ἡ ἀντίθεση: *ἕνα ἔκλεξον ἀπ' ἡμῶν* (στ. 197) και *γνωσόμεθα πάντες*.

VI, 203 *χφ* *εἰ δοκεῖ, ἀρξώμεθα*, ὁ L διαβάζει *εἰ δοκεῖς*, και στὸ κριτ. ὑπόμν. γράφει: *δοκεῖ est la leçon fournie par le ms. de Trébizonde (v. 2128)*. Πρέπει νὰ κρατήσουμε *εἰ δοκεῖ*, ἔκφραση τυπικὴ, ὅπως φαίνεται, γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς μονομαχίας, (πρβ. και "Ανδρ. 3125 *ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν ...* και Κρυπτ. VI 206 *εἰ κελεύετε*)².

VI, 275 *χφ* *Τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντα οὐρανὸν και γῆν πᾶσαν*. 'Ο L συμπληρώνει: *Μὰ τὸν Θεόν ...* 'Αλλά ὡς ὅρκος χρησιμοποιεῖται και ἡ ἀπλή αἰτιατική, πρβ. Κρυπτ. IV 320 *Τὸν Θεόν, σὲ πληροφοροῦ, εἰς τὴν ψυχὴν μου ἐσέβης*.

VI, 283 *χφ* *Φιλοπαπποῦ, ἐξύπνησας και δρόματα βλέπεις*, και στὸ περιθώριο *λέγεις*, πού τὸ δέχονται στὸ κείμενο οἱ L M και ὁ Καλονάρος. 'Η Τρ. 2216 ἔχει: *Φιλόπαππε ἐξύπνησας και ὄνειρά μοι λέγεις* (ἔτσι και ἡ "Ανδρ. 3214· ἡ 'Εσκ. 1298 ἔχει: *'Εγείρου ἀπ' αὐτοῦ, Φιλοπαπποῦ, και ὄνειρα μὴ βλέπης*). "Αν γράψουμε *λέγεις* θὰ σήμαινε: *Φιλοπαπποῦ, μόλις ξύπνησες και μοῦ διηγεῖσαι ὄνειρα*. Μὲ τὸ *βλέπεις*: *παρόλο πού ξύπνησες, βλέπεις ὄνειρα*. Πιστεύω πῶς τὸ δεύτερο εἶναι πιδ παραστατικὸ και πρέπει νὰ τὸ κρατήσουμε. Πρβ. τὸ νεοελλ. «ὄνειρα βλέπεις» πού λέγεται ὅταν χρειάζεται νὰ τονιστῆ τὸ ἀδύνατο τῶν λόγων κάποιου.

VI, 295 *χφ*, L *εἶδον γὰρ ὅσοι πείραν μου ὑμῖν οὐ συναργήσουν*. 'Η πρόταση εἶναι ὅπωςδῆποτε ἀναφορικὴ και ἡ θέση τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας ὅσοι δυσκολεύει τὴ δομὴ τῆς. Νομίζω πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γράψουμε *ὅσοι γὰρ εἶδον πείραν μου ...*

VI, 304 *χφ*, L *ἦν οὐδεις ὑπεδείξατο*. 'Ο Καλονάρος διορθώνει *ἐπεδείξατο*, χωρὶς λόγος, νομίζω. 'Η πρόθεση ὑπο- ἀντὶ ἐπι- σὲ σύνθετες λέξεις ἀπαντᾶ πολὺ συχνά στὴν Κρυπτ., κι αὐτὸ εἶναι ἕνα φαινόμενο ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ. Π.χ. I 112 *ὑποστρέφωμεν* II 184 και 299 *ὑποστρέφαι*, III 26 *ὑποστροφῆν*, IV 664

1. Στὴν ἔκδ. Καλονάρου δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι τὸ *χφ* ἔχει πάντως.

2. *Εἰ δοκεῖ* και ὁ Πολίτης.

ὑποπίπτει, 753 ὑποστρέφω, 1070 ὑποδραμών, V 192 ὑπέστρεφον, 265 ὑποστρέφω, VI 633 ἀνθυποστρέφας, 839 ὑποστρέφας, κτλ.

VI, 329 χφ, L τηλαυγέστερον πέμπον τι ἡλιακῶν ἀκτίνων. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 90) διορθώνει: πέμποντα (ὑποκ. τὸ κάλλος). Ἐδῶ ὡστόσο μᾶς χρειάζεται τὸ τι ὡς ἀντικείμενο τοῦ πέμπον μὲ κατηγορούμενο τὸ τηλαυγέστερον.

VI, 345 χφ, L ἀλλὰ παντοίους σπεύσωμεν ἐφευρεῖν τοὺς οἰκείους. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 87 κ.έ.) θεωρεῖ τὸ στίχο ἐφθαρμένον, καὶ ξεκινώντας ἀπὸ τὴν παρακάτω ἀφήγηση (361-362) καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους στ. Τρ. 2240 καὶ Ἄνδρ. 3293, ὑποθέτει ὅτι κάτω ἀπὸ τὸ παντοίους κρύβεται ἡ λέξη φανούς καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σπεύσωμεν, ποιήσωμεν ἔτσι διορθώνει τὸν στ.: ἀλλὰ φανούς ποιήσωμεν ἐφευρεῖν τοὺς οἰκείους. Ἡ διόρθωση, ὅσο κι ἂν εἶναι ἐλκυστική, δὲν μοῦ φαίνεται ἀπαραίτητη, τὴ στιγμή μάλιστα πού χρειάζεται νὰ τονιστῇ ὅτι ἡ συμβουλή τοῦ Φιλοπαπποῦ εἶναι νὰ μαζευτοῦν ὅλοι (παντοίους=πάντας) οἱ δικοὶ τους. Ὅτι αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ τὸ ἀναμμα τοῦ φανοῦ λέγεται στὸν στ. 362, ὁπότε δὲν χρειάζεται νὰ προηγηθῇ ἀκόμα μιὰ φορά. Ἀντίθετα, τὸ γεγονός ὅτι κανεὶς δὲν ἤρθε στὸ κάλεσμά τους ἴσως εἶναι ἀπόδειξη πὼς χρειάζεται νὰ τονιστῇ ὅτι ἡ πρόσκληση ἀπευθυνόταν σὲ ὅλους τοὺς φίλους.

VI, 366 χφ οὐχὶ πιστεῦον εἴληφας τὰς ἡμῶν εὐτολμίας; Ὁ L διαβάζει: οὐχὶ πιστευσον εἴληφας τὰς ἡμῶν εὐτολμίας, καὶ διορθώνει: οὐχὶ πιστευσιν εἴληφας τῆς ἡμῶν εὐτολμίας. Ἀλλὰ τὸ πιστεῦον εἴληφας εἶναι περίφραση: δὲν ἔχεις ἐμπιστοσύνη στὴν ἀνδρεία μας; (καὶ ὁ πληθυντικός εἶναι περιληπτικός)· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ κρατήσουμε τὴ γραφὴ τοῦ χφ.

VI, 380 χφ, L ἀλλ' ὡς ἐχέφρων, νουνεχής, ποίησον ἀποκρίσεις. Νομίζω πὼς πρέπει νὰ γράψουμε: νουνεχεῖς ποίησον ἀποκρίσεις. Οἱ γιοὶ του συμβουλεύουν τὸν Φιλοπαπποῦ νὰ μὴ φανερώσῃ στὴ Μαξιμῶ τὸ πάθημά τους μὲ τὸν Διγενή, ἀλλὰ σὰν μυαλωμένος νὰ τῆς πῇ ἐπίσης μυαλωμένες εἰδήσεις.

VI, 647-649 χφ, L καὶ ἀνδραγάθει σὺν αὐτοῖς δυνατῶς ἔνθα ἔχεις, | ἔθος ὡς οἶσθα καὶ αὐτὴ καλῶς πείραν λαβοῦσα, | ἐξ ὧν ἔπαθες μάνθανε καὶ μὴ ἀλαζονεύου. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 88 κ.έ.) προτείνει νὰ θέσουμε τελεία μετὰ τὸ ἔχεις τοῦ στ. 647 καὶ νὰ διορθώσουμε στὸν στ. 648 τὸ ἔθος ὡς οἶσθα σὲ ἤδη (ἢ ἴδε) σωθεῖσα. Ἡ διόρθωση εἶναι δυνατὴ καὶ ἀπὸ παλαιογραφικὴ ἄποψη. Ὡστόσο, ἂν συνδέσουμε νοηματικὰ τὸ ἔχεις μὲ τὸ ἔθος, ἔχουμε ἰκανοποιητικὸ νόημα: κάνε τίς ἀνδραγαθίες σου ἐκεῖ ὅπου συνήθιζες ὡς τώρα, γιατί κι' ἡ ἴδια τὸ ξέρεις καλὰ (ἔνθ. τί συμβαίνει σὲ διαφορετικὲς περιπτώσεις), ἀφοῦ τὸ δοκίμασες. Ἐξ ὧν ἔπαθες μάνθανε κτλ. Δηλαδή προτείνω νὰ μεταφέρουμε τὸ κόμμα μετὰ τὸ ἔθος (τέτοιοι διασκελισμοὶ εἶναι συχνοὶ στὴν Κρυπτ., πρβ. VI 666-667), καὶ νὰ θέσουμε τελεία μετὰ τὸ λαβοῦσα¹. Ἐθος εἶχες, πρβ. Κρυπτ. VII 125.

1. Ὁ Τσοπανάκης (ἔνθ. ἀν. 89, σημ. 1) παρατηρεῖ σωστά ὅτι ἀντίστοιχη ἔκφραση

VI, 736 *χφ* ἐφόρει ἐπιλώρικον δλόβηρον καστόριν. Ὁ L διορθώνει δλόσηρον, ὁ Καλονάρος διατηρεῖ τὴ γραφὴ τοῦ *χφ*, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξῆς στίξιν: ἐφόρει ἐπιλώρικον δλόβηρον, καστόριν | φακεολίτζιν πράσινον... Δηλαδή συνδέει τὸ ἐπιλώρικον μὲ τὸ δλόβηρον καὶ τὸ καστόριν μὲ τὸ φακεολίτσιν. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ δλόβηρον γράφει (παρατήρ. στὴν Ἄνδρ. 3455): «δλόβηρα ἐκαλοῦντο τὰ πολυτελῆ ὑφάσματα τὰ βεβαμμένα διὰ βαφῆς χρησιμοποιουμένης ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς βασιλεῖς». Τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ τὴ δίνει ἀσφαλῶς βασιζόμενος σὲ ἓνα χωρίο τοῦ Προκοπίου (Ἄνέκδ. 25, 21): *βάμματος δὲ τοῦ βασιλικοῦ, ὅπερ καλεῖν δλόβηρον νενομίκασι*¹. Ὡστόσο ἡ πρώτη σημασία τοῦ δλόβηρος (ἀπὸ τὸ λατιν. *holoverus*) εἶναι «γνήσιος», καὶ κατ' ἐπέκτασιν «γνήσια πορφύρος»² («καὶ πολύτιμο ὑφασμα»). Στὸ χωρίο τοῦ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι ἡ λέξι χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπιθετικὴ τῆς σημασία: γνήσιότατος³. Ἡ Μαξιμῶς ἐφόρει ἐπιλώρικον δλόβηρον καστόριν, δηλαδή τὸ ἐπιλώρικο τῆς Μαξιμῶς ἦταν γνήσια γούνα κάστορος. Τὸ ὅτι τὸ καστόριν δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση μὲ τὸ φακεολίτσιν φαίνεται ἀπὸ τὸ πράσινον, δηλαδή τὸ φακεολίτσιν δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν ἀπὸ γούνα καὶ νὰ ἦταν πράσινο. Αὐτὴ ἡ ἄποψη ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς χωρίο τῆς Τρ. 692-694 (Ἄνδρ. 1211-1213):

*Καὶ παρευθὺς ὁ νέος γε (ὁ ἐμίρης) ἐφόρεσε φακίωλιν,
δλόχρυσον, ἐπαινετόν, ἐκ καθαρῶν γαστριῶν,
καὶ μέγα ἐπιλούρικον, καστόριν φαρατζίκιν.*

Ὁ Καλονάρος ἐρμηνεύει: ἐφόρεσε κεφαλόδεσμον καὶ μακρὸν ἐπενδύτην ἀπὸ δέρμα καστόρι⁴. *Φαρατζίκιν*=μανδύας, κάλυμμα. (Πρβ. καὶ τὴ μετάφραση

μὲ τὸ ἔθος ὡς οἶσθα δὲν ὑπάρχει στὴν Ἄνδρ. Θὰ μπορούσαμε πάντως νὰ θεωρήσουμε τὸ ἐκεῖ ὅπου θέλεις (Ἄνδρ. 3684, Τρ. 2516 *ἐνθα καὶ βούλει*) ἀνάλογο μὲ τὸ *ἐνθα ἔχεις ἔθος*.

1. Βλ. καὶ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς VI, 281.

2. Ὁ M. μεταφράζει τὸ χωρίο: «wearing a rabard, all of yellow silk», καὶ παρατηρεῖ ὅτι τὸ καστόριν μπορεῖ νὰ σημαίνει εἶδος χρώματος, πὺν χρειαζόμαστε γιὰ τὸ δλόσηρον. Ἐπίσης θεωρεῖ δυνατὴ τὴν σύνδεση τοῦ καστόριν μὲ τὸ φακεολίτσιν καὶ ἀναφέρει τὴν πιθανότητα νὰ σημαίνει τὸ καστόριν «μόσχος». Στὴν ἐρμηνεία καστόριν=(κίτρινο) ὁδηγεῖται ἀπὸ μιὰ μνεῖα στὸν Ducange, κάστωρ «crocus- apud interpolat. Dioscor.». Ὁ H. GRÉGOIRE, Trente-cinq corrections au texte du Digenis (selon l'Escorialensis), Byzantion 14 (1939) 211-226, σελ. 222, διορθώνοντας τὸν στ. Ἐσκ. 1494 σέ: *τουβία ὀξυκάστορα μὲ τὸ μαργαριτάριν*, ἐρμηνεύει τὸ καστόριν τῆς Κρυπτ. VI 736 «χρῶμα κάστορος» (δηλ. μιὰν ἀπόχρωση τοῦ καφέ), γιὰτι ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ γραφὴ δλόσηρον καὶ δὲν παίρνει ὑπόψη τοῦ τὴ γραφὴ δλόβηρον τοῦ *χφ*.

3. Cod. Just. 11, 8, 4: *holovera vestimenta*, γνήσια πορφυροβαμμένα. Βλ. ἐπίσης τὸ Λεξ. τοῦ Sophocles στὸ λῆμμα δλόβηρος· ἀληθινὸς (true purple). Ὁ τύπος δλόσηρος ἐξῆλλου δὲν μαρτυρεῖται. Γιὰ τὸ «ὀλομέταξος» ἀπαντᾷ στὸν Μαλάλα (Χρονογραφία ἔκδ. Βόννης, σελ. 413, 12) ὀλοσήρικος: *καὶ χλαμύδα ἄσπρον ὀλοσήρικον*.

4. Τὸ ἀνάλογο πρὸς αὐτὸ χωρίο τῆς Κρυπτ. III 258-9 *θαυμαστὸν ἐπιλούρικον, χρυσὸν ρεραντισμένον | ὀξέον λευκοτριβλαττον γρύπους ὠραισμένους*, δὲν ἀναφέρει τὴ λέξι κα-

των Sath.-Legr. στην Τρ. 694: «une grande pelisse de castor»). Ἡ στολή τῆς Μαξιμῶς κατὰ τὴ δεύτερη μονομαχία τῆς μὲ τὸν Διγενῆ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα χιτῶνα (στ. VI 782), ἓνα λουρίκιν (ποῦ ἀναφέρεται μόνο κατὰ τὴν πρώτη μονομαχία VI 556, ἀλλὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι λῶρικα φοροῦσε κάθε φορά ποῦ πῆγαινε νὰ πολεμήσῃ) ἓναν γούνινο μανδύα καὶ φακιόλι, καὶ κρατσοῦσε σκουτάρι, κοντάρι καὶ σπαθί (στ. 738-739).

VII, 2 *χφ* *Τῶν Καππαδόκων ὁ τερπνὸς καὶ πανευθαλῆς ἔρνος*. Ὁ Καλον. διορθώνει, κατὰ Ἄνδρ. 3893 καὶ Τρ. 2691 τὸ τερπνὸν καὶ πανευθαλῆς ῥόδον. Ὁ L στὸ κριτικ. ὑπόμν. δικαιολογεῖ γιατί ἀποφεύγει νὰ διορθώσῃ: «... inais on risque, en modifiant la langue, de corriger le poète». Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ἔρνος εἶναι γνωστὴ καὶ ἀγαπητὴ παραβολὴ στὴν Κρυπτ., πρβ .I 37, VI 412.

VII, 7 *χφ*, L *οἰκῆσαι ἡρετίσατο πλησίον τοῦ Εὐφράτου*. Στὸ τέταρτο βιβλίο τῆς Κρυπτ., στ. 953-956, ἔχουμε: *Εἶθ' οὕτως λίαν δόκιμος ἀποφανθεὶς ὁ νέος | γέγονε δὲ περιφημος ἐν ταῖς ἀνδραγαθίαις, ὥστε σχεδὸν εἰς ἅπαντα βεβαιωθείς τὸν κόσμον | καὶ μόνος ἡρετίσατο διάγειν εἰς τὰς ἄκρας*¹. (Τρ. 1438 *ἐξῆλθεν εἰς τὰς ἄκρας*, Ἄνδρ. 2302 καὶ ἤβγεν εἰς τὰς ἄκρας, Ἐσκ. παραλείπει τὸ χωρίο). Αἱ «ἄκραι» γιὰ τὴν Κρυπτ. βρίσκονται κοντὰ στὸν ποταμὸ Εὐφράτη (στ. IV 994), κι ἀπὸ ἐκεῖ γράφει ὁ Διγενῆς στὸ βασιλιά νὰ ἐρθῇ, ἂν θέλῃ, νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ (Τρ. 1499, Ἄνδρ. 2365). Αὐτὸ γίνεται στὴν Κρυπτ. IV 1006

στόριον. Δύσκολη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ σύναψη τῆς λέξης *δέξον*, γιατί ἡ σημασία τῆς λέξης *λευκοτριβλαττον* δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐξακριβωμένη. Εἶναι ἀπίθανο ἐπίσης νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ Μαξιμῶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐπιλωρικὸν φοροῦσε καὶ ἄλλο ἓνα εἶδος ρούχου, «*καστόριον*». Πρβ. Κρυπτ. VI 781 *ρίπτει τὸ ἐπιλωρικόν, πολὺς γὰρ ἦν ὁ καύσων*.

1. Ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι οἱ στίχοι Κρυπτ. IV 965-967 ἀναφέρονται στὶς προετοιμασίες τῶν ἀπελατῶν νὰ ἀρπάξουν τὴ γυναῖκα τοῦ Διγενῆ, δηλ. στὴν ὑπόθεση τοῦ ἔκτου βιβλίου. Ἡ ἐπίσκεψη μάλιστα τοῦ βασιλιᾶ ἐπακολουθεῖ ἀκριβῶς γιατί ὁ βασιλιάς ἔχει ἀκούσει καὶ ἔχει θαυμάσει τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀκρίτου, δηλ. τὴ νίκη του ἐναντίον τῶν ἀπελατῶν καὶ τὴν ὑποταγὴ τους καθὼς καὶ τὸ φόβο καὶ τρόμο ποῦ διέσπειρε στὴ Βαβυλώνα, Ταρσό, Βαγδά, Μαυροχιονίτες καὶ ἄλλα μέρη ἰκανὰ τῶν δεινῶν Αἰθιοπίων. Στὰ ἀνάλογα χωρία τῆς Τρ. δὲν ἀναφέρεται αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια (Τρ. 1437-1459 καὶ περίπου 1466-1481) ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ Τρ. 1469 *ζῆλος δ' ἀνήψεν εἰς πολλοὺς ὥστε αὐτοὺς χωρίσειν* (Ἄνδρ. 2335. Στὴν Ἄνδρ. ἀναφέρονται καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, στ. 2338). Κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ἐπεισόδιο τῆς ἐπίσκεψης τοῦ βασιλιᾶ δὲν εἶναι καθόλου ὀργανικὰ συνυφασμένο μὲ τὴ διήγηση, ἀλλὰ προδίνει νεώτερη προσθήκη ἐνὸς διασκευαστῆ ποῦ ἤξερε καλὰ ὅλο τὸ ποίημα καὶ σκέφτηκε ἀριετὰ σὲ ποῖο σημεῖο νὰ τὸ προσθέσῃ. Πρβ. καὶ τοὺς στίχους τῆς Τρ. μετὰ τὸ χάσμα 1547-1551, τὸν ἐπίλογο τῆς ἐπίσκεψης τοῦ βασιλιᾶ στὴν Ἄνδρ. 2419-2443, ὅπου ὁ βασιλιάς φέρεται νὰ ξαναγυρίζῃ στὴν Ἀχαΐα, καθὼς καὶ τὸ τέλος τοῦ τέταρτου βιβλίου τῆς Κρυπτ. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τίς ἀπόψεις τοῦ Στ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, *Λαογραφία* 10 (ἀνάτυπο, σελ. 29 κ.έ.) καὶ τοῦ GREGOIRE, *Byzantion* 5, 340, 756-757 καὶ 6, 595, καὶ 7, 300, ὅπου συζητεῖται ἡ ταῦτιση τοῦ βασιλιᾶ μ' ἓναν ἱστορικὸ αὐτοκράτορα.

(Τρ. 1514, "Ανδρ. 2377). Ἐκεί «τὰς ἄκρας» ὁ Διγενὴς κάνει ἓνα ταξίδι στὴν ἔνδον Συρίαν (Κρυπτ. V 21-23)· ἐκεῖ συμβαίνει τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὴν κόρη τοῦ Ἀπλορράβδη καὶ ὁ Διγενὴς ξαναγυρίζει στὴν καλὴ του (Κρυπτ. V 281). Στὴν Τρ. 1847 ("Ανδρ. 2797) ὁ Διγενὴς ἐπισκέπτεται γιὰ λίγο τοὺς γονεῖς του καὶ ὕστερα γυρίζει στὴν ποθητὴ του. (Στὴν Τρ. 1847 κ.έ. δὲν φαίνεται πολὺ καθαρὰ ἂν αὐτὴ ἢ ἐπίσκεψη ὀδήγησε τὸν Διγενὴ στὴν Καππαδοκία ἢ ἂν ὁ διασκευαστὴς μπερδεύει τοὺς τόπους καὶ νομίζει πὼς ἡ γυναίκα τοῦ Διγενὴ ἔμεινε ἀκόμη στὰ πεθερικά της.) Τότε ἀποφασίζει ὁ Διγενὴς νὰ κάνῃ «μετοίκησιν», Κρυπτ. V 287, ἣν δὴ καὶ πεποιήκαμεν ἀπάραντες ἐκεῖθεν (Τρ. 1854-1855, "Ανδρ. 2805-2806), χωρὶς ὥστόσο νὰ καθορίζεται σὲ ποῦ μέρος πῆγαν νὰ παραθερίσουν, παρὰ μόνο ὅτι ἔφτασαν σ' ἓναν θαυμαστὸ λειμῶνα καὶ ἐκεῖ ἔστησαν τὴν τέντα τους, τὸν Μάιο μῆνα (Κρυπτ. VI 15 κ.έ. Τρ. ~ 1877 κ.έ. "Ανδρ. 2833 κ.έ.). Σ' αὐτὸ τὸ νέο κατάλυμα συμβαίνουν τὰ γεγονότα μὲ τὸ δράκο, τοὺς ἀπελάτες καὶ τὴ Μαξιμῶ. Τὸ ὅτι αὐτὸ τὸ λιβάδι ἦταν πάντως κοντὰ στὸν Εὐφράτη καὶ ὅτι τὸ νέο κατάλυμα τοῦ Διγενὴ δὲν ἦταν σ' ἄλλον τόπο ἀπὸ τὸν προηγούμενο, μαρτυρεῖ τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὴ Μαξιμῶ, καὶ πιὸ συγκεκριμένα οἱ στ. VI 727 κ.έ. (Τρ. 2559 κ.έ. "Ανδρ. 3728 κ.έ.). Γιὰ τὴν «τένδα» τοῦ Διγενὴ γίνεται λόγος ἀκόμη μιὰ φορὰ Κρυπτ. VI 841. Στὴν «τένδα» τοὺς γυρίζουν ὁ Διγενὴς καὶ ἡ γυναίκα του μετὰ ἀπὸ τὸ φόνο τῆς Μαξιμῶς¹. Καί, Κρυπτ. VI 843 κ.έ.: *μεθ' ἡμέρας σκέψεως καὶ βουλῆς παγκαλλίστης | ἐν τῷ Εὐφράτῃ ἔκρηνα τὴν οἴκησιν ποιῆσαι, | κατασκευάσαι τε λαμπρὸν καὶ ἐξαισίον οἶκον*. Στὴν ἀρχὴ τοῦ VII βιβλίου ὕστερ' ἀπὸ ἓναν μικρὸ πρόλογο μὲ ἐπαίνους γιὰ τὸν Διγενή, ἀκολουθεῖ ὁ στ. 7 *οἰκῆσαι ἠρετίσατο πλησίον τοῦ Εὐφράτου*, ποῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀνάλογος μὲ τὸ στίχο VI, 844 *ἐν τῷ Εὐφράτῃ ἔκρηνα τὴν οἴκησιν ποιῆσαι*. *Οἴκησιν ποιῶ* (βλ. λεξ.) σημαίνει «κατοικῶ», «μένω». *Οἴκησις* ὅμως σημαίνει κατ' ἐπέκταση καὶ «οἶκος», «κατοικία», ἐρμηνεῖα ποῦ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἐδῶ² καὶ στὸ *οἰκῆσαι* τοῦ στ. VII 7, ὁπότε πρέπει νὰ γραφῇ: *οἰκίσαι*³. Διαφορετικὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ γραφέας ἔχει ξεχάσει ὅτι ὁ Διγενὴς βρίσκεται ἤδη στὸν Εὐφράτη καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἐντύπωση πὼς πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορὰ. Αὐτὴν τὴν παρερμηνεῖα πρέπει νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς στὸν διασκευαστὴ τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ ὁποῖος στὸν ἀνάλογο μὲ Κρυπτ. VII 7 στίχο (2697, "Ανδρ. 3899) γράφει: *ἐν τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ ἠράσθη κατοικῆσαι*. Τὸ χφ τοῦ Ἑσκορ. ἔχει

1. Ἡ Τρ. καὶ ἡ "Ανδρ. δὲν ἔχουν ἀντίστοιχους στίχους. Γενικὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὸ φόνο τῆς Μαξιμῶς ἀπαντοῦν μόνο στὴν Κρυπτ., καὶ τὸ χωρίο αὐτὸ στὸ τέλος τοῦ VI βιβλίου φαίνεται παρένθετο. Πρβ. καὶ τὴ σημείωση Καλονάρου, σελ. 106 (στ. 794 κ.έ.).

2. Ἔτσι ὁ στ. Κρυπτ. VI 845 *κατασκευάσαι τε λαμπρὸν καὶ ἐξαισίον οἶκον*, εἶναι ἐπεξήγηση τοῦ στ. 844, καὶ αὐτὸ ταιριάζει στὴν ἀναλυτικὴ συνήθεια τοῦ διασκευαστῆ τῆς Κρυπτ.

3. *οἰκίζω*=κτίζω, θεμελιῶ, ἰδρύω συνουικισμό, βλ. Λεξ.

ἀναλυτική περιγραφή: Ἐσχ. 1617-1620 ἔδοξεν τὸν νεώτερον εἰς κάμπιον κατοικῆσαι | πᾶσαν κατεψηλάφησεν τὴν παραποταμίαν | καὶ οὐκ ἤρρεν τόπον ἀρεστόν νὰ κατοικήσῃ ὁ Ἀκρίτης | καὶ εἰς τὸν Ἀφράτην ποταμὸν ἐκεῖ ἄρρεσε τοῦ νεωτέρου κατοικία ... κτλ. Στὴν παραλλαγή Ὁξφόρδης στ. 2987 παραφράζεται ἐπίσης σωστά: Ἀὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη | παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει¹, ἐνῶ ὁ Μ μεταφράζει στὴν ἔκδοσή του: «he chose to make his dwelling by Euphrates»².

VIII, 54 χφ, L τῶν ἱατρῶν καλείτω τις τῶν τοῦ στρατοῦ ... Πολὺ σωστὰ ὁ Τσοπανάκης (ἐνθ. ἀν. 90) διορθώνει: τὸν ἱατρὸν καλείτω τις τὸν τοῦ στρατοῦ. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι καὶ ἡ Γρ. 3145 καὶ ἡ Ἄνδρ. 4384 γράφουν: καλέσας δὲ τῶν ἱατρῶν πολλοὺς ἐνδοξοτάτους, παρόλο πὺ παρακάτω γίνεται λόγος ἐπίσης γιὰ ἓνα γιατρό, Γρ. 3149, Ἄνδρ. 4388. Καὶ παραπέρα ἐμφανίζονται καὶ πάλι πολλοὶ γιανοί, Γρ. 3151, Ἄνδρ. 4416. Ἔτσι προδίδεται ἐξάρτηση τῆς Γρ. ἀπὸ τὸν λανθασμένο πληθυντικὸ τοῦ στίχου 54 τῆς Κρυπτ.

VIII, 96-97 χφ, L κιθάρας δὲ τῷ κρούσματι θέλων μεταβαλεῖν σε, | οἱ ἀπελάται τῷ σαυτῆς ἤχῳ ὀδηγηθέντες. Ὁ Καλονάρος διορθώνει τῷ αὐτῆς ἤχῳ, δηλ. τῆς κιθάρας. Ὡστόσο τὸ σαυτῆς τοῦ χφ εἶναι σωστὸ= με τὸ δικό σου τραγούδι, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν στ. VI 112 κ.έ. τῆς δὲ κιθάρας ἡ ὠδὴ καὶ ἡ φωνὴ τῆς κόρης | ἤχον τερπνὸν ἀνέπεμπον ... | ὡς καὶ τοὺς ὄντας μήκοθεν αἰσθάνεσθαι τοῦ μέλους. Γενικὰ ἡ διήγηση τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Διγενῆ (VIII 69-123) δίνει τὴν ἐντύπωση πὺς ὁ συγγραφέας ξεφύλλισε τὰ προηγούμενα ἐφτά βιβλία καὶ διάλεξε, ἀπ' ὅλα τὰ γεγονότα πὺ περιγράφονται σ' αὐτά, ἐκεῖνα πὺ ἀφοροῦσαν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Διγενῆ καὶ τὴ γυναῖκα του³. (Ἡ Γρ. διακόπτεται στὸν στ. 3183, ἡ Ἄνδρ. 4425-4470 ἀναφέρει ἐπίσης τὰ ἴδια γεγονότα με τὴν Κρυπτ.

1. ΛΑΜΠΡΟΣ, Romans, σελ. 233.

2. Στὴ μετάφραση τοῦ G. WARTENBERG, Texte u. Forschungen zur byz. - neugr. Philologi, Ἀθήνα 1936, ὁ στ. VII 7 ἀποδίδεται πολὺ ἐλεύθερα: «ersah er eine Stätte dem Euphratesstrome nah».

3. Στὸ χωρίο VIII 119-120 ὁ Διγενὴς ἀναφέρεται μάλιστα καὶ στὸ φόνο τῆς Μαξιμῶς, ὅπως τὸν περιγράφει μόνον ἡ Κρυπτ. στὸ τέλος τοῦ VI βιβλίου, ἐνῶ ἡ Ἄνδρ., πὺ δὲν τὸν ξέρει, δὲν τὸν ἀναφέρει οὔτε στὶς ἀναμνήσεις. Οἱ ἀναμνήσεις τοῦ Διγενῆ στὸ Ἐσχορ. λέγονται ὅχι στὴ γυναῖκα του, ἀλλὰ στὸς ἀγούρους του (1706-1745), κι ἔτσι ἡ διήγηση περιέχει ὅχι μόνον γεγονότα ἀποκλειστικὰ τῆς κοινῆς ζωῆς τοῦ ζευγαριοῦ, ἀλλὰ π.χ. καὶ μιὰ μάχη του με 300 Ἀραβίτες (ἴσως ἀνάμνηση τῆς μάχης του με τὸν Σουδάλη καὶ τοὺς τριακοσίους του, Ἐσχ. 921-965, πὺ ἀντιστοιχοῦν με τοὺς ἀγούρους τοῦ πατέρα τῆς γυναῖκας τοῦ Διγενῆ τῶν ἄλλων διασκευῶν), καθὼς καὶ μιὰ μάχη του με λιοντάρια, πὺ θυμίζει τὴ διήγηση γιὰ τὴ λεοντομαχία τοῦ πατέρα τοῦ Διγενῆ στὴν Κρυπτ. III 89 κ.έ. (βλ. καὶ σημείωση ΚΑΛΟΝΑΡΟΥ, τόμ. 2, σ. 196 στὸν στ. Ἐσχ. 1721 κ.έ.).

καί ἐπὶ πλέον τὰ γενικά γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν ληστῶν, γιὰ τὴ Συρία, καθὼς καὶ διάφορες ἐρημώσεις πόλεων καὶ οἰκήσεων, Ἰνδρ. 4466-4469).

VIII, 240-4 χφ, L Ἐπ' ἀψίδος ἰστάμενος ὁ τάφος τοῦ Ἀκρίτου, | συντεθειμένος θανμαστῶς ἐκ μαρμάρου πορφύρας, | ἐν' οἱ βλέποντες ἔξωθεν τοὺς νέους μακαρίζουν, | τῆς ἀκρωρείας πόρρωθεν δυνάμενος ὀφθῆναι, | τὰ γὰρ εἰς ὕψος ὄντα τε μήκοθεν θεωροῦνται. Ἡ κανονικὴ σειρὰ τῶν στίχων πρέπει νὰ εἶναι 240, 241, 243, 242, 244, ὁπότε δὲν ἰσχύει ἡ παρατήρηση τοῦ Μ ὅτι τὸ δυνάμενος εἶναι «indeclinable participle», γιὰτὶ προσδιορίζει τὸ τάφος. Ὁ στ. 244 ἐξ' ἄλλου πρέπει νὰ μπῆ σὲ παρένθεση.

Köln

NIKI EIDENEIER